

”Varför springa in i dörren när det går att öppna den”

Föräldrars upplevelser av Intensivt
FamiljeArbete i Samverkan (IFAS)

Rapport 2010:2

Susanne Holmsten
Utvecklings- och utredningsfunktionen

”Varför springa in i dörren när det går att öppna den”

*Föräldrars upplevelser av Intensivt
FamiljeArbete i Samverkan (IFAS)*

Rapport 2010:2

”Varför springa in i dörren när det går att öppna den”
Föräldrars upplevelser av Intensivt FamiljeArbete i Samverkan (IFAS)
© Författaren och Västmanlands Kommuner och Landsting

FÖRFATTARE
Susanne Holmsten

OMSLAG OCH LAYOUT
Åsa Erikols

KOPIERINGSFÖRBUD
Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen. Kopiering är förbjuden utöver vad som avtalats mellan upphovsrättsorganisationer och högskolor enligt avtalslicensen i 13 § upphovsrättslagen.

Tack!

Tack alla föräldrar för att ni delade med er av era kunskaper och erfarenheter!

Tack alla barn för att ni talade om viktiga saker för mig!

Ni, barn och föräldrar, har gjort det möjligt för dem som är engagerade i IFAS att utveckla verksamheten vidare.

Tack Åsa för korrekturläsning, layout och omslagsbilden.

Tack Bo, för läsning och kloka ord.

Det känns bra att nu äntligen kunna överrätta denna rapport till IFAS, med en förhoppning om att utvärderingen kommer till nytta i ert fortsatta arbete. Rapporten kan också vara till nytta och glädje för andra som är intresserade av att utveckla olika former av föräldrastöd.

Västmanlands Kommuner och Landsting den 6 oktober 2010

Susanne Holmsten

Sammanfattning

Denna utvärdering bygger på intervjuer med elva familjer som har fått stöd av Intensivt FamiljeArbete i Samverkan, IFAS.

De familjer som erbjuds IFAS är familjer i behov av ett omfattande och intensivt stöd. Stödet ges till barnets två primärsystem, familjen och skolan. I IFAS samverkar socialtjänsten och skolan i Sala kommun med barn- och ungdomspsykiatrien inom Landstinget Västmanland. En koordinator svarar för samordningen av arbetet.

Syftet med utvärderingen är att undersöka och beskriva föräldrarnas upplevelser av IFAS.

Rapporten inleds med en presentation av IFAS arbetsmodell. I det följande avsnittet beskrivs de teorier som antas ligga till grund för modellen: konstruktivism, systemteori, anknytningsteori, salutogent perspektiv – KASAM, kognitiva beteendeorier och Intensiv familjeterapi – IFT. En beskrivning av lösningsfokuserat arbetssätt ingår i avsnittet. Kortfattat beskrivs sedan: Samverkan i forskning och strategidokument eftersom en central tanke i IFAS verksamhet är att arbetet behöver bedrivas i samverkan. Avsnittet innehåller också en kort beskrivning av varför framgångsrikt socialt arbete är ekonomiskt lönsamt. I avsnittet: Tidigare studier av IFAS redovisas kort innehållet i två olika studier gjorda av socionomstudenter. I det följande avsnittet redovisas resultatet. Resultatdelen inleds med en beskrivning av familjernas svårigheter. Därefter beskrivs hur familjerna kom i kontakt med IFAS och deras upplevelser av detta. I avsnittet därefter beskrivs föräldrarnas upplevelser av det stöd de har fått.

Resultatet visar att nio av elva familjer har fått en hjälp som förbättrat deras situation och som de uppskattar. Situationen för de nio familjerna förbättrades genom:

- Införande av fungerande vardagsstrukturer
- Antalet fruktlösa konflikter minskar
- Barnen får ökad positiv uppmärksamhet
- Föräldraansvaret delas i ökad omfattning (då detta är möjligt)
- Hjälp och stöd för att få till stånd en fungerande skolsituation för barnen

Föräldrarna uppskattar, exempelvis; att de får del av nya perspektiv och att de får möjlighet att uppleva att de inte står ensamma i en övermäktig situation. I samtliga nio familjer som har fått hjälp etablerades ett ömsesidigt förtroende mellan de yrkesverksamma och familjerna. I de två familjer som inte fick den hjälp de behövde etablerades aldrig ett ömsesidigt förtroende.

I analysdelen konstateras följande komponenter som verksamma i IFAS arbete:

- stödets intensitet
- stödets flexibilitet
- stödet ges genom multimodala insatser (hem, skola, fritid)
- de olika insatserna är samordnade
- samarbetet sker öppet (ingen myndighet gömmer sig bakom sekretesslagstiftningen)
- de professionella blir viktiga som personer, möjliga att tycka om
- de professionella uppfattas ha förmågan och viljan att hjälpa
- IFAS väcker eller ökar intresset och motivationen hos skolans personal då detta behövs

I analysdelen kopplas resultaten till de olika teorier som redovisats i teoriavsnittet. Några likheter och olikheter mellan teorierna tas upp. I den avslutande diskussionsdelen diskuteras vilka lärdomar som kan dras, utifrån berättelserna från de två familjer som inte fick den hjälp de behövde. Utvärderingen avslutas med:

Frågor som kan ligga till grund för diskussion och fortsatt utveckling av verksamheten:

- Kan flexibiliteten öka ytterligare?
- Kan föräldrarna ges möjlighet att välja vilka de får hjälp av?
- Kan föräldrarna ges möjlighet att välja bort de reflekterande teamen?
- Kan en längre tids stöd erbjudas de familjer som är i behov av detta?

- Kan de fritidsintressen som uppmuntras bestå av fler typer av fritidsintressen än de som uppmuntras idag?
- Hur kan barn och föräldrar ges möjlighet att tala öppet om både de glädjeämnen och svårigheter som är förknippade med att barnen helt eller delvis börjar bo hos pappor eller andra nära släktingar som de inte har haft så mycket tidigare kontakt med och som har stora egna svårigheter?
- Kan den öppna kommunikationen utvecklas? Är det "tillåtet" för de professionella och föräldrarna att reagera och exempelvis bli arga på varandra?
- Behöver man förstå varför människor handlar som de gör i arbetet med mänsklig förändring och utveckling?
- Behöver föräldrarna förstå varför de handlar och beter sig som de gör för att deras beteende och handlande på ett avgörande sätt ska förändras?
- Vilka teorier och arbetssätt kommer till användning i verksamheten? Hur då? Är några teorier och arbetssätt överordnade de andra? (Vilka då?)

Utifrån behovet av att samhällsekonomiskt motivera verksamheten kan följande punkter utgöra underlag för diskussion:

- Vilka mått är lämpliga att använda som grund för en samhällsekonomisk analys av IFAS arbete?
- När är det lämpligt att pröva dessa?
- Är det möjligt och lämpligt att ha en kontrollgrupp, och i så fall; hur ska kontrollgruppen bildas?
- Vilka etiska överväganden behöver göras?

Innehåll

Sammanfattning 5

Inledning 9

Rapportens disposition 9

Utvärderingsuppdraget 9

Syftet med utvärderingen 9

Avgränsningar 9

Metod och genomförande 11

Intensivt familjearbete i samverkan – IFAS – En presentation av modellen 13

Om verksamheten som den presenteras i en informationsbroschyr riktad till föräldrar 13

Familjerna aktualiseras i IFAS genom ett remissförfarande 13

Modellen utvecklas 14

Teorierna bakom modellen 15

Konstruktivism 15

Systemteori 16

Anknytningsteori 16

Salutogent perspektiv - KASAM 17

Kognitiva beteendeariktade teorier 17

Intensiv familjeterapi - IFT 17

Lösningfokuserat arbetssätt 19

Sammanfattande slutsats och ett underlag för fortsatt diskussion 21

IFAS är en multimodal modell 21

Samverkan i forskning och strategidokument 23

Samordnat och framgångsrikt socialt arbete är ekonomiskt lönsamt 23

Tidigare studier av IFAS 25

”Pilotprojektet – Intensivt familjearbete i Sala” 25

”En intensiv lösning på svåra familjeproblem – En uppföljningsstudie om Intensiv Familjeterapi i Samverkan” 26

Resultat av intervjuerna 27

Inledning 27

Vilka svårigheter berättar föräldrarna om 27

Hur familjerna kom i kontakt med IFAS och deras upplevelser i samband med detta 30

Stödet till familjerna 31

Stöd i barnens skolsituation 40

Stöd i att ge barnen en aktiv fritid 42

Hjälp med myndighetskontakter och samordningen av myndighetskontakterna 43

Reflekterande team 43

Avslutande resultatredovisning 46

Sammanfattande slutsatser i punktform 52

Analys av resultatet 55

Verksamma komponenter i IFAS arbete 55

Vad kan utvecklas och förbättras - Diskussion 58

En öppnare kommunikation 58

Förslag till fortsatta studier 61

Bilaga 1. Preliminär skiss - att diskutera och utveckla - Teorier och perspektiv som påverkar IFAS 63

Bilaga 2. Strategi för samverkan kring barn som far illa eller riskerar att fara illa 65

Samverkansprojekt som politiska viljeyttringar inom välfärdsområdet 65

Mot en mer strategisk samverkan mellan organisationer 66

Bilaga 3. Ordförklaringar 67

Bilaga 4. Föräldrarna jämför stödet av IFAS med annan upplevd eller tänkbar hjälp 69

Referenser 71

Inledning

Föreliggande rapport omfattar en studie av föräldrars erfarenheter av Intensivt FamiljeArbete i Samverkan (IFAS). Målgrupp för verksamheten är familjer med barn i åldern 0-18 år som är i behov av ett omfattande stöd. Familjerna får intensivt stöd under ca två månader av familjepedagoger (TACT-gruppen¹) i hemmet och därefter görs uppföljningar. Inom ramen för arbetet erbjuds Marte Meo². I IFAS samverkar socialtjänsten och skolan i Sala kommun med barn- och ungdomspsykiatri inom Landstinget Västmanland. En koordinator svarar för samordningen av arbetet. IFAS startade år 2005 och bedrevs till att börja med i projektform. Innan projektet permanentades hade det namnet Pilotprojektet. De som arbetar inom IFAS deltar i gemensam utbildning och handledning.

Rapportens disposition

Rapportens inledning innehåller en beskrivning av utvärderingsuppdraget, syftet för utvärderingen och avgränsningar av syftet. I avsnittet som följer därefter; Metod och genomförande redovisas hur studien har genomförts. I rapportens tredje avsnitt presenteras modellen för IFAS arbete. De tre efterkommande avsnitten ger en teoretisk bakgrund till modellen. I det första av dessa tre teoretiska avsnitt ges kortfattade beskrivningar av teorierna bakom modellen; konstruktivism, systemteori, anknytningsteori, salutogent perspektiv -KASAM, kognitiva beteendeorikta teorier, Intensiv familjeterapi (IFT) och lösningsfokuserat arbetssätt. I avsnittet tas avslutningsvis upp forskning om varför det anses viktigt med ett multimodalt stöd. Det andra av de tre teoretiska avsnitten behandlar samverkan. Avsnittet avslutas med en beskrivning av varför samordnat och framgångsrikt socialt arbete är ekonomiskt lönsamt. I det tredje och sista teoretiska avsnittet redovisas kort tidigare studier av IFAS. I rapportens nästföljande del, resultatdelen, redovisas resultaten från de intervjuer som gjorts med föräldrar som har omfattats av IFAS. Efter resultatredovisningen följer analysen, i vilken resultaten från intervjuerna relateras till den teoretiska bakgrunden. I rapportens avslutande del diskussionsdelen, diskuteras resultaten och hur verksamheten kan utvecklas vidare.

Utvärderingsuppdraget

Sala kommuns IFO-chef lämnade önskemål om en utvärdering av IFAS till FoU³ Västmanland. När FoU Västmanland upphörde den 1 januari 2007 övergick uppdraget till Utvecklings- och Utredningsfunktionen (UoU) på Västmanlands Kommuner och Landsting.

Syftet med utvärderingen

Syftet med utvärderingen är att undersöka och beskriva föräldrars upplevelser av IFAS.

Avgränsningar

Studien är avgränsad till föräldrars upplevelser och erfarenheter. Det har inte funnits tidsmässiga möjligheter att tillmötesgå ytterligare önskemål såsom att undersöka om barnens lärare uppfattar att barnens situation har förbättrats eller undersöka hur professionella inom de olika myndigheterna uppfattar samverkan. Detta föreslås i stället bli föremål för separata studier av socionomstudenter eller yrkesverksamma. I utvärderingen har inte heller önskemålet om samhällsekonomiska beräkningar kunnat uppfyllas. Detta beror dels på att det inte finns tidsmässiga möjligheter och dels på att det är lämpligare att göra sådana beräkningar när det har hunnit gå längre tid sedan behandlingen avslutats. I utvärderingen förs ett resonemang om detta och också om den samhällsekonomiska lönsamheten.

1. TACT står för de professionella som ger stöd i hemmen: Thomas, Anna, Carina och Tomas.

2. Marte Meo är en metod som bygger på videofilmning av samspelet mellan barn och föräldrar. Modellen beskrivs i bilaga.

3. FoU står för Forskning och Utveckling.

Metod och genomförande

När utvärderingsarbetet startade hade sammanlagt tretton familjer omfattats av stöd från IFAS. Till dessa familjer skickade IFAS ett informationsbrev från utvärderaren. En av familjebehandlarna (i TACT-gruppen) ringde sedan upp familjerna och frågade om det gick bra att utvärderaren ringde upp dem för att lämna ytterligare information och ställa frågan om de var villiga att delta i utvärderingen. Samtliga familjer sa ja till detta. När utvärderaren ringde familjerna sa en familj nej till deltagande med motive- ringen att de ”gått vidare till det positiva och ville lägga detta bakom sig”. Ytterligare en familj nåddes aldrig av utvärderaren. Det innebär att sammanlagt elva familjer har blivit intervjuade.

De sex första intervjuerna försvann i samband med att utvärderarens dator plötsligt upphörde helt att fungera. Av dessa sex intervjuer upprepades fyra. En femte intervjuad var redan vid första intervjutillfäl- let tveksam till deltagande, och ansåg att den som ringt henne från TACT krävt deltagande. Utvärde- raren poängterade att deltagandet var frivilligt. Denna person sa då ja till intervjun och lämnade också mycket viktig information vid intervjutillfället. Personen sa också ja till att bli intervjuad vid ytterligare ett tillfälle, men kom aldrig till de inplanerade intervjutillfällena och svarade inte heller i telefonen. Den sjätte intervjuade tillfrågades inte då de övriga intervjuerna bedömdes ge tillräcklig information.

De elva intervjuerna har gjorts med:

- Tre pappor
- Sex mammor
- Två föräldrapar

De två intervjuer som ej har upprepats omfattar en mamma respektive en pappa. Åtta intervjuer har spelats in. Dessa har sedan skrivits ut ordagrant. En intervjuad gav inte sitt samtycke till inspelning. Anteckningar gjordes då under intervjun och skrevs ut samma dag.

Intervjuerna är gjorda i familjernas hem eller i TACT-gruppens lokaler. En intervju är gjord i en an- nan av kommunens lokaler.

Intensivt familjearbete i samverkan – IFAS – En presentation av modellen

Om verksamheten som den presenteras i en informationsbroschyr riktad till föräldrar

I en informationsbroschyr om IFAS som riktar sig till föräldrar lyfts fram att IFAS är ett samarbete mellan socialtjänsten, skolan och barnpsykiatrin. Det lyfts också fram att familjen ska få hjälp av familjebehandlare som tillsammans med familjen ska arbeta för en förbättrad situation för barnen: ”Familjen får hjälp av familjebehandlare att tillsammans i hemmet arbeta för att barnen ska få det bättre.” De fyra familjebehandlare som arbetar i familjernas hem kallas TACT-gruppen. Strukturen i IFAS beskrivs utifrån från rubrikerna: Dag, Plats, TACT-gruppen, IFAS, Sekretess och öppenhet. Den sista rubriken är: Reflekterande team. Begreppet reflekterande team definieras som att varje vecka en bestämd dag ”sitta i samtal med samtalsledaren och TACT-gruppen där veckans arbete med er familj beskrivs. Övriga i IFAS reflekterar sedan på samtalet.” Under rubriken: Arbetsplan för IFAS, tas upp att socialtjänstens mål utgör en ram för arbetet. Under rubriken finns sedan punkterna:

- Föräldrarnas mål
- TACT-gruppen aktivitetsplan med veckoteman
- Skolans mål tas fram genom att antingen information från skolan inhämtas eller att skolan bjuds in
- Barnens mål
- BUP:s mål
- Marte Meo
- Nätverkskarta/nätverksmöte
- Inbjudna andra viktiga personer
- Utvärdering
- Uppföljning: Planeras tillsammans med familjen.

(Punkterna är ordagrant återgivna.)

De som arbetar inom IFAS presenteras med namn och sina respektive uppdrag. I broschyren ges också telefonnumret till TACT-gruppen dit föräldrar och barn har möjlighet att ringa dygnet runt.

Under rubriken: Målformulering på broschyrens fjärde och sista sida, finns tre punkter:

1. Beskriv vad ni tycker är problem
2. Beskriv hur ni önskar det skulle vara i stället
3. Tecken på förändring som visar att ni kommer närmare det ni önskar. Dvs hur ni skulle märka det, vad skulle ni göra, vad skulle barnen och andra göra. Vad gör ni redan idag som visar att ni är på väg.

(Punkterna är ordagrant återgivna.)

Familjerna aktualiseras i IFAS genom ett remissförfarande

Familjerna aktualiseras i IFAS genom ett remissförfarande. De inkomna remisserna behandlas av en remittentgrupp. Remittentgruppen består av ansvariga chefer inom Vård- och omsorgsförvaltningen (socialtjänsten), Barn- och utbildningsförvaltningen (skolan) och Barn- och ungdomspsykiatrin. Koordinatören för IFAS ingår också i remittentgruppen.

Till grund för remisserna ligger en tiosidig remissblankett där socialtjänsten, skolan, barnpsykiatrin och föräldrarna fyller i uppgifter om familjernas risk- och skyddsfaktorer, vilka insatser, åtgärder och behandlingar som gjorts tidigare och vilka som pågår. Uppgiftslämnaren ska ange sitt namn och datum för ifyllandet. Blanketten inleds med frågor till socialtjänsten om namnen på vårdnadshavarna och samtliga barn, namnen på barnens förskolor/skolor och namnet och befattningen på den som har erbjudit

föräldrarna stöd genom IFAS. Vem som är ansvarig handläggare ska också anges. Den som har frågor kring ifyllandet har möjlighet att kontakta en namngiven socialsekreterare. BBICtriangeln⁴ finns med i blanketten och föreslås som ett hjälpmedel för ifyllandet.

Modellen utvecklas⁵

Vissa ändringar och förtydliganden har gjorts i IFAS verksamhet i samband med att verksamheten fått en ny handledare. Tidigare inleddes arbetet med att föräldrarna formulerade de mål de önskade skulle uppnås med hjälp av stödet från IFAS. Tanken bakom detta var att arbetet i familjerna behövde börja med det föräldrarna önskade hjälp med. Den ändring som har gjorts innebär att det nu är socialtjänsten som inledningsvis formulerar målen för vad som behöver uppnås. Socialtjänstens mål utgör därmed en ram för IFAS arbete i familjen. Föräldrarna formulerar sina mål efter att socialtjänstens mål formulerats. Fortfarande är det dock vanligt att arbetet startar med det föräldrarna uttryckt att de önskar hjälp med.

Tidigare mättes tecken på måluppfyllelse utifrån observerade beteendeförändringar hos barnen. I de fall de utvärderingssamtal som regelbundet görs med föräldrarna visade att skillnaden i barnets beteende inte var så stor fanns risken att detta skulle tolkas som att barnen misslyckats. IFAS strävar nu efter att vara tydliga i informationen till socialtjänsten om att målen i stället ska formuleras utifrån barnens behov och utifrån vilken förmåga hos föräldrarna som behöver utvecklas för att nå målet. När föräldrarna formulerar mål som får till följd att tecken på måluppfyllelse mäts genom beteendeförändringar hos barnen så för IFAS samtal med föräldrarna om vad de som föräldrar behöver göra för att målen ska uppfyllas, vilken förmåga de behöver utveckla eller använda sig av. Detta innebär att föräldrarnas ansvar för barnen betonas.

4. Vad begreppet BBIC innebär förklaras i bilaga 3.

5. Avsnittet bygger på muntlig information från IFAS (19 maj 2010) och information i mejl (den 27 maj 2010).

Teorierna bakom modellen

När de intervjuade familjerna berättar om IFAS talar de om stödet i hemmet och de reflekterande teamen. Flera familjer talar också om stöd i barnens skolsituation. Av föräldrarnas berättelser går det att dra slutsatserna att systemteori och kognitiva beteendeorikterade teorier utgör eller skulle kunna utgöra den teoretiska grunden för arbetet inom IFAS. Det finns också uttalanden från föräldrarna som tyder på att konstruktivism och ett salutogent perspektiv används. Av föräldrarnas berättelser framgår att ett lösningsfokuserat arbetssätt används och att IFAS utgör en multimodal arbetsmodell genom att intervjua i barnens två primärsystem. I tidigare studier om IFAS nämns också anknytningsteori, miljöterapi, IFT och KASAM som en teoretisk grund för verksamheten. I detta avsnitt beskrivs de nämnda teorierna och arbetssätten. Avsnittet inleds med en beskrivning av konstruktivismen som är den teoretiska bakgrunden till det lösningsfokuserade arbetssättet.

Konstruktivism

Begreppen konstruktivism och konstruktionism⁶ står för perspektiv eller teorier som innebär att människor konstruerar sin verklighet. En del forskare skriver om konstruktivismen som teorier medan andra skriver om konstruktivismen som perspektiv. Konstruktivismen har under de senaste decennierna fått stort genomslag inom psykologin, pedagogiken och sociologin och inom det sociala arbetet. Begreppen konstruktivism och konstruktionism tolkas och tillämpas på olika sätt. Forskaren och sociologen Mats Börjesson (1997 s 13) skriver att: "Social konstruktionism är ett samlingsnamn för ett brokigt samhällsvetenskapligt perspektiv som vuxit fram sedan 1960-talet". Psykologen, lektorn, hedersdoktorn och författaren Henry Egidius skriver i *Natur & Kulturs psykologiska lexikon* (2005) att det finns olika teorier om konstruktivism. Teorierna skiljer sig åt genom att i olika grad betona att människor konstruerar sin verklighet. Egidius menar att under 1960- och 70-talen dominerade Piagets teori som innebär att barnet under sin uppväxt lär sig hantera sin omvärld alltmer logiskt enligt universella principer om rangordning, konstans, konservation, samhörighet i kategorier, motsägelsefrihet, kausalitet etc. Piagets synsätt betecknas som radikal konstruktivism. Radikal konstruktivismen innebär att allt vetande är format av vårt psykes särskilda sätt att uppfatta och tolka. Enligt en svagare form av socialkonstruktivism är det främst sociala fenomen och människors uppfattningar om dessa som är socialt konstruerade. (Egidius 2005)

Egidius (2005) skriver att socialkonstruktivismen fick stort genomslag under 1980- och 90-talen. Socialkonstruktivismen innebär att begrepp konstrueras i "sin" sociala och kulturella miljö vilket gör att människor i olika grupper och i olika samhällen kan uppfatta ett och samma begrepp eller fenomen helt olika. Begrepp och uppfattningar är socialt konstruerade. Begrepp som exempelvis personlighet, intelligens, attityd och romantik är mer sprungna ur föreställningar och fantasier än konstaterade fakta. Socialkonstruktivismen har sina rötter i europeiska och amerikanska tankegångar. En bok som ofta citeras är: *The social construction of reality* (Berger o Luckman 1960 enl Egidius 2005). På 1990-talet återopades ofta Ken Gergen som företrädare för socialkonstruktivismen (Egidius 2005).

Egidius (2005) skriver också om vad socialkonstruktivismen innebär när den tillämpas inom psykoterapi och pedagogik. I den socialkonstruktivistiska psykoterapin försöker terapeuterna hjälpa sina klienter att successivt utforma en personligt betonad verklighetsbild utan att ha ambitionen att nå fram till en sann verklighet. Sammanhanget, kontexten, betraktas som avgörande för hur kunskaper tar form, sätts samman och får en innebörd. I utbildningssammanhang blir konsekvensen att varje elev/student behöver få utveckla mönster och teorier som ger sammanhang och mening åt de fakta hon eller han lär sig.

Börjesson (1997, 2001) använder sig av den sociala konstruktionismen i sin forskning genom att söka och beskriva historiska jämförelsepunkter för att relativisera och problematisera vår tids värderingar.

6. Författare eller forskare väljer ofta att använda ett av begreppen konstruktionism eller konstruktivism. Ofta betecknar de båda begreppen samma sak. Det förekommer dock att forskare eller författare som använder båda begreppen gör viss skillnad mellan dem. Det är då vanligt att de anger vilken betydelse de lägger i de två begreppen (Egidius 2005).

Han visar att människors föreställningar skiljer sig åt mellan olika tidpunkter. Börjesson skriver att inom den sociala konstruktionismen har det utvecklats en tradition av att ställa kritiska frågor om normalitetens historia. Han menar att detta ofta innebär att problematisera både politiska och vetenskapliga anspråk på att kunna definiera "människans natur". Börjesson (2001) skriver att alla problemdefinitioner har normativa utgångspunkter. Han menar att de som kallas experter på den mänskliga naturen snarast är "samhällsmoralens väktare mot det oönskade." "Gränsen för det avvikande är aldrig objektivt klar och motiverad." Gränsen för om ett barn har damp, bristande social smidighet eller är överaktivt bygger på samhälleliga föreställningar om hur barn bör vara." (Börjesson 2001 s 92). Börjesson använder alltså konstruktivismen för att problematisera och relativisera. De danska forskarna Eyrenoes och Kristiansen problematiserar och relativiserar i sin tur själva konstruktivismen genom att skriva att de mer avvikarorienterade och socialkonstruktivistiska perspektiven utvecklats i USA. De menar att det är problematiskt att det inte existerar någon specifik skandinavisk teoribildning om sociala problem. Eyrenoes och Kristiansen efterlyser en dialog mellan det skandinaviska välfärdsperspektivet och de mer avvikarorienterade och socialkonstruktivistiska perspektiven (i Meeuwisse o Swärd 2002 s 75).

Systemteori

Den internationellt kände brittiske forskaren och författaren Malcolm Payne (2008 s 232) menar att systemteori är en teori som lägger större vikt vid förändring av omgivningen än vad ett traditionellt psykologiskt synsätt gör. Med ett traditionellt psykologiskt synsätt kan ansvaret för förändring begränsas till den enskilda individen. Medan systemteorin i stället är inriktad på helheten och beaktar hur de olika system, som människor ingår i, påverkar varandra.

Egidius (2005 s 677) menar att en grundtanke inom systemteorin är att fenomen ska betraktas som delar av en helhet, ett system. Varje del av systemet utgör ett subsystem. Subsystemen består i sin tur av mindre enheter, mindre subsystem. De olika subsystemens relationer till varandra är av avgörande betydelse för helhetens sätt att fungera och förmågan att hantera förändringar. För att kunna förstå och arbeta med en individs, grupp eller familjs situation behöver man ta hänsyn till de system som individen, gruppen eller familjen har betydelsefulla relationer till. Feedback eller återföring påverkar systemen och är centrala begrepp inom systemteorin. (Egidius 2005 s 677)

Svenska föreningen för familjeterapi beskriver systemteori som en övergripande teori som kan tillämpas på olika sätt. Systemteori innebär att i mänskliga system är helheten mer än summan av de olika delarna. Delarna i systemet hänger samman och påverkar varandra. I terapi med familjer innebär detta att en förändring i en del både kan motverkas och förstärkas av andra delar. Förändringsarbetet blir mer verkningsfullt om flera olika delar av det system som omger individen engageras i förändringsarbetet. Förändringsprocessen kan exempelvis gå snabbare om flera personer ur samma familj deltar i samtalen. En anledning till detta är att de som deltar i samtalen kan ta med sig erfarenheterna från samtalen och använda dessa också mellan samtalen. En återgång till ett tidigare problembeteende kan därmed försvåras. De psykoterapier som bedrivs med stöd av systemteori kan ha olika inriktning genom att exempelvis fokusera mest på handling, känslor eller tankar. Den kan också fokusera på samtliga aspekter. Fokus på handling kan exempelvis innebära att de terapeutiska samtalen fokuserar på vad familjen kan göra på ett annat sätt än tidigare. (Svenska föreningen för familjeterapi 2008-04)

Anknytningsteori

Den brittiske psykoanalytikern, psykiatrikern och forskaren John Bowlby har utvecklat en teori om anknytning som har fått stor spridning. Han utgår från att barnet är förprogrammerat att skapa en känslomässig bindning till en sk modersfigur. Denna bindning eller anknytning innebär fysisk närhet med en vårdare som kan skydda barnet från faror. Spädbarnets gråt, leenden, ljud, klängande och andra beteenden har till uppgift att skapa och upprätthålla en närhet till den vuxna. En förutsättning för att anknytningen ska kunna komma till stånd är att barnet får möjlighet till samspel med en person som är mottaglig och sensitiv för barnets signaler och som reagerar på dem. Genom att barnet får möjlighet

till samspel med den eller de personer som har hand om barnet under det första levnadsåret får barnet en stark känslomässig bindning till de personerna (Evenshaug och Hallen 1997 s 60). Anknypningspersonen eller anknypningspersonerna fungerar sedan som en trygg bas när barnet börjar utforska omgivningen, vilket sker fr o m ca 7 månaders ålder. Barn i åldern 7 mån till 3-4 år söker sig ständigt tillbaka till basen för att få trygghet, tröst och mod för att våga sig ut i det okända. Anknypningen är en förutsättning för barnens vidare utforskande och är också betydelsefull för barnets fortsatta kognitiva utveckling (Ainsworth & Bell, 1974; Bowlby, 1988, enl Evenshaug och Hallen 1992 s 61).

Enligt Evenshaug & Hallen (1992 s 65 o 36) har barnets erfarenheter av samspelet med sina första vårdare en fundamental betydelse för den fortsatta utvecklingen. Det innebär inte nödvändigtvis att den har en avgörande betydelse. Barnet har en egen förmåga att samspela med sin omgivning och med stigande ålder får barnen flera kontaktytor genom exempelvis förskola och skola. Hela barnets familj samspekar också med andra och kan därmed påverka och påverkas av andra.

Salutogent perspektiv - KASAM

Professorn i medicinsk sociologi; Aaron Antonovsky menar att det patogena perspektivet behöver ersättas av ett salutogent perspektiv. Antonovsky har myntat begreppet KASAM, känsla av sammanhang. Antonovskys utgångspunkt är att den mänskliga tillvaron är fylld av påfrestningar. Antonovsky ställde frågan vad det är som gör att en del människor klarar påfrestningar med hälsan i behåll och kanske t o m växer och utvecklas av svårigheterna. Antonovsky kom fram till att det är känslan av sammanhang som avgör. Med känsla av sammanhang menar han i vilken utsträckning som tillvaron upplevs som meningsfull, begriplig och hanterbar. (Antonovsky 1991). Antonovskys tankegångar har fått stor betydelse inom folkhälsoarbete, inom socialt arbete och inom familjeterapi. Svenska föreningen för familjeterapi skriver (2008) att familjeterapi idag kan se mycket olika ut men ett förenande drag är det salutogena perspektivet. Dagens familjeterapeuter fokuserar på här och nu och framtiden. De fokuserar inte som i psykoterapiens begynnelse på att försöka förstå vilka faktorer som skapar sjukdom och problem. Dagens familjeterapeuter försöker i stället bidra till att klienternas liv blir begripliga, hanterbara och meningsfulla

Kognitiva beteendeoriktade teorier

Delar av den kognitiva-beteendeoriktade praktiken, framför allt den som vilar på social inlärningsteori, har fått ett stort inflytande inom socialt arbete (Payne 2008 s 209). Social inlärningsteori innebär att människors beteende är inlärt och kan läras om.

Beteendeterapi, kognitiv terapi och kognitiv beteendeterapi har fokus på utvalda beteendemönster (Payne 2008 s 180).

I IFAS arbete finns inslag som bygger på kognitiva beteendeoriktade teorier. Ett exempel på detta är belöningsystem ofta kallad teckenekonomi. Med hjälp av teckenekonomi ska önskvärt beteende hos barnen förstärkas. Payne (2008 s 182) menar att detta kan kritiseras ur ett konstruktionistiskt perspektiv för att det reducerar komplexiteten i de samverkande sociala faktorerna och i stället innebär en överförenklad bild av beteendet och hur det kan ändras. Flera modeller som idag framhålls ha evidens baseras på kognitiv beteendeterapi.

I IFAS arbete är också beröm en viktig del. Även detta kan ses som ett exempel på en tillämpning av kognitiva beteendeoriktade teorier där fokus ligger på utvalda beteendemönster som ska förstärkas med hjälp av beröm.

Intensiv familjeterapi - IFT⁷

Intensiv familjeterapi beskrivs av psykologen Johan Sundelin (1999) i hans avhandling: *Intensive Family Therapy – a context for hopes put into practice.*

7 Texten översatt från engelska av utvärderaren.

IFT är lämplig för familjer där traditionell psykiatrisk behandling eller traditionellt socialt arbete är otillräckliga insatser.

Avhandlingen innehåller fyra olika studier. I den första studien beskrivs Intensiv familjeterapi som en familjebehandling med bredspektrumperspektiv där familjesamtal och träningsprogram i konflikt- och problemlösning integreras till en helhet. Arbetet är teambaserat.

Sundelin (1999 s 41) skriver att ju större problem desto mer uppenbart att familjeterapi måste kompletteras med andra insatser. De olika insatserna behöver integreras till en helhet. Sundelin gör en genomgång av fyra modeller som integrerar olika behandlingsinsatser. De tre förstnämnda modellerna har forskningsstöd (Sundelin 1999 s 41- 46⁸).

De fyra modellerna är Funktionell Familjeterapi, Oregon Social Learning Centers modell, Multi-systemisk terapi och multidimensionell familjeterapi. Under rubriken: "Different clinical perspectives on work in difficult family situations and with problems of acting out (Ungefär: Olika kliniska perspektiv på arbete i svåra familjesituationer och utagerande-problematik) beskriver Sundelin strukturell familjeterapi, strategisk familjeterapi, lösningsfokuserad terapi, narrativ familjeterapi och systemisk familjeterapi.

De modeller och perspektiv som Sundelin presenterar vilar på olika grund. De utgår från systemteoretiska, konstruktivistiska eller kognitiva beteendeorier. Efter att Sundelin presenterat de olika modellerna och perspektiven presenterar han en integrerad behandlingsmodell för dem som arbetar med en familjeorienterad eller systemteoretisk ansats (Sundelin 1999 s 54-56).

Modellen är utarbetad av professor William M Pinsof som både är kliniskt verksam som psykolog och verksam som forskare i Nordamerika. Pinsof utgår från begreppet problemcentrerad psykoterapi och kontrasterar detta begrepp mot vad han kallar värderingscentrerad terapi. Den problemcentrerade terapin utgår från det uttryckta problemet. Den bygger inte på värderande begrepp som hälsa och normalitet eller föreställningar om hur en välfungerande familj bör vara.

Problemcentrerad terapi integrerar biologiska, individuella och familjeterapeutiska modeller. Terapeuten utgår från frågan om vad som hindrar familjen från att lösa sina problem. Svaret ligger i vad Pinsof kallar de problemupprätthållande strukturerna.

De problemupprätthållande strukturerna kan finnas på sex olika nivåer och behöver därför analyseras på dessa nivåer. Nivåerna är: organisational level (organisationsnivå), biological level (biologisk nivå), meaning level (meningsnivå), transgenerational level (generationsöverföringsnivå - överföring från en generation till en annan) object relations level (objektrelationsnivån) och the self system (självets system).

Organisationsnivån handlar om att analysera de normer som kommer till uttryck i interaktionen mellan de personer som ingår i patientens nätverk. Den biologiska nivån handlar om fysiska begränsningar som skriv- och lässvårigheter, fysiska funktionshinder och sjukdomar hos patienten och nyckelpersoner i patientens nätverk.

Meningsnivån handlar om de kognitiva och affektiva delarna av de roller och beteenden som olika medlemmar i patientens nätverk tilldelar sig själva och andra.

På en fjärde nivå; generationsöverföringsnivå finns "de osynliga lojaliteterna" och "psykologiska skyldigheterna" till ursprungsfamiljen.

Den femte nivån; objektrelationsnivån kan beskrivas som projektiv identifikation i parrelationen.

Den sjätte nivån utgår från Kohuts definition av självet som en triangulär struktur bestående av polerna: ambition, ideal och effektivitet. Pinsof drar slutsatsen att den terapi som familjerna behöver kan vara med familjen/nätverket, med individen eller som parterapi.

Sundelin (1999 s 59) presenterar intensiv familjeterapi som ett systemorienterat familjeterapeutiskt program bestående av individuella samtal eller familjesamtal och miljöarbete. Arbetet ska bedrivas intensivt under ca fyra intensiva veckor i familjernas hem.

8. MST har efter att Sundelin skrivit sin avhandling visat sig inte vara bättre än traditionell socialtjänst i Sverige. Utvärderarens tillägg.

Det föregås av en planeringsfas och efterföljs av en fas bestående av hembesök och uppföljningskonferenser med skola, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri. Arbetet utförs av terapeutiska team bestående av familjeterapeuter och miljöterapeuter med olika grundutbildning såsom psykolog, psykiatriker, socialarbetare, förskollärare och grundskollärare.

I avhandlingen jämförs sju svenska enheter som arbetar med Intensiv familjeterapi. Jämförelsen gäller organisation, resurser, utgångspunkter och trivsel på arbetet. De olika enheternas resultat relateras till dessa faktorer. Studie två bygger på studier av 109 familjer som genomgått Intensiv familjebehandling. Sammanlagt 86 av de 109 familjerna följdes upp genom att familjemedlemmarna före behandling och sex månader efter behandlingsstart fyllde i ett antal standardiserade enkäter om symptombelastning och familjefunktion. Resultatet visar att de 86 familjerna drog stor nytta av behandlingen. När familjerna beskrev sin situation rapporterade ungefär hälften av familjerna avsevärda förbättringar. Detta betraktas som ett gott resultat då familjernas problem var stora och de på tidigare erfarenheter inte förväntade sig att kunna få hjälp. I den tredje studien dras slutsatserna att de mest framgångsrika enheterna är större, mer välorganiserade och har en samlad kompetens. Enheterna hade fokus på välformulerade, hanterbara terapeutiska mål och arbetade uthålligt med en metodik som innehöll både pedagogiska och terapeutiska inslag. I avhandlingens fjärde studie beskrivs arbetet med utredningar.

I den avslutande diskussionen menar Sundelin att Intensiv familjeterapi är en god insats för tungt problem- och symptombelastade familjer. Insatsen behöver innehålla olika typer av stöd; socialt, pedagogiskt och terapeutiskt stöd. Stödet behöver präglas av uthållighet och vara förtroendebyggande. Metodiken bör vara konkret orienterad mot de problem som klienterna beskriver. Arbetet ska bedrivas i ett organiserat och koordinerat samarbete som spränger gränserna mellan skola, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri. En koordinator behöver utses med huvudansvar för planerandet och organiserandet. Behandlingsinsatsen ska vara uthållig och regelbundet utvärderas och korrigeras. (Sundelin 1999 s 204-207)

Lösningfokuserat arbetssätt

I Natur och Kulturs Psykologilexikon (Egidius 2005 s 413) beskrivs lösningfokuserad terapi som en terapi som inriktas på att hjälpa klienterna att finna lösningarna på sina problem, i stället för att fokusera på själva problemen och deras orsaker. De terapisaftal som hålls syftar till att klargöra de hjälpsökandes egna idéer om lösningen till sina problem och vad de hoppas ska bli resultatet.

Tom Andersens bok "Reflekterande team" (Mareld 1991) har haft en stor påverkan på familjebehandlars arbete. Det gäller familjebehandlare i flera olika länder, varav Sverige är ett. Andersens tankegångar har också påverkat det sociala arbetet i stort och arbetet med handledning av personalgrupper. Socionomen, psykoterapeuten och författaren Gustaf Berglund skriver i en recension av bokens fjärde upplaga (1994, okänt datum, hämtad 5 oktober 2009), att under 1990-talet så övergick arbetsteam från att försöka tillämpa Milanomodellen med cirkulärt intervjuande⁹ och paradoxala interventioner¹⁰ till att börja praktisera det reflekterande teamets modell. Berglund menar att det reflekterande teamets arbetssätt är mjukare än Milanomodellen och att arbetssättet därmed har bättre möjligheter att skapa utrymme för förändring. (Berglund anger inte på vilket sätt det reflekterande teamets arbetssätt skulle vara mjukare.)

"När familjeterapins bibel en gång kommer att sammanställas, får säkerligen denna bok en position som ett av evangelierna" skriver Berglund. Tom Andersens bok "Reflekterande processer - Samtal och samtal om samtal" utkom på engelska 1989 och på svenska, i en något reviderad version, 1991.

Berglund skriver att i den fjärde utgåvan av Andersens bok finns ett nyskrivet kapitel som avslutas med orden: "Jag skulle önska att vi helt slutar att tala om terapi och forskning som människoteknik, och hellre talar om det som människokonst, konsten att delta i band med varandra."

9. I Natur och Kulturs psykologilexikon (Egidius) definieras cirkulär intervjuetodisk som "Att be någon berätta om en annan person som i sin tur berättar om en tredje."

10. I Natur och Kulturs psykologilexikon (Egidius) ges följande exempel på paradoxal intervention: Patienten ombeds visa upp sina symptom. När patienten fullt ut gjort detta kan han/hon få full kontroll över störningen och är därmed frisk.

Tom Andersen var psykiatriker och sedan slutet av 70-talet professor i socialpsykiatri vid Tromsø universitet i Nordnorge. Han och hans medarbetare har tillsammans med yrkesverksamma inom olika verksamheter arbetat för att skapa bättre metoder för behandlingen av psykiska psykiatriska och sociala problem.

Tom Andersen och hans medarbetare influerades av systemteorin, men tog också intryck av den radikala konstruktivismen genom Wittgenstein, Maturanas och Varelas tankegångar. Andersen och hans medarbetare utvecklade arbetsmodellen ”det reflekterande teamet”. Bakom idén om det reflekterande teamet finns den radikala konstruktivismens begrepp, multiversa. Begreppet innebär att varje människa har en egen bild av världen. Det är inte möjligt att vare sig bekräfta eller förneka giltigheten av andras världsbild. När människor möts, sker det alltså inte i en enda värld (universum) utan flera olika bilder av världen (multiversa) är närvarande i möten mellan människor. En annan viktig idé (inspirerad av Gregory Bateson) är att familjen behöver möta åtminstone någon tanke eller idé som är ny för att en terapeutisk process överhuvudtaget ska uppstå.

Det reflekterande teamet kan arrangeras på något olika sätt. Ett vanligt arbetsätt är att när terapeuten möter familjen, sitter ett observerande team bakom en envägsspegel. Sedan terapeuten och familjen samtalat en stund, byter man plats med det observerande teamet, som då för en diskussion om det samtal de sett och hört. Därpå byter man ånyo plats, och terapeuten och familjen kommenterar teamets reflektion.

Tom Andersen menar att ett yttrande måste vara lagom ovanligt för personens eller familjens sätt att tänka för att få terapeutisk effekt och leda till förändring. Det som stämmer alltför väl överens med det egna tankesättet, lägger man överhuvudtaget inte märke till. Det som å andra sidan är alltför ovanligt förstår man inte.

Terapeuten kan genom att observera de närvarandes kroppsspråk, andning och tonfall dra slutsatser om huruvida det som sägs är lagom ovanligt eller inte.

Tom Andersen betonar att det är viktigt att konversationen förs tillräckligt långsamt, så att varje person hinner med såväl den yttre dialogen (samtalet med terapeuten) som den inre (med sig själv). Detta under förutsättning att inte det långsamma samtalet i sig upplevs som alltför ovanligt.

I teamets reflektion använder man sig av positiv konnotation - både familjen och varje familjemedlem omnämns i positiva ordalag. Man uttrycker sig i form av förmodanden, antaganden, gissningar och funderingar om framtiden. Ofta uttrycker teammedlemmarna olika uppfattningar utan att gå in i diskussioner om dessa. De olika uppfattningarna presenteras som olika alternativa möjligheter att förstå samma fenomen.

När sedan familjen och terapeuten diskuterar teamets reflektion, får var och en kommentera just det han eller hon vill. Ingen pressas att ta ställning

I den fjärde utgåvans avslutningskapitel skriver Tom Andersen (enligt Berglund) att han för egen del hellre vill använda begreppet förståelse än teori och hellre begreppet praktik än metod. De reflekterande processerna, där olika uppfattningar om verkligheten möts och förändras, kan ses som ett alternativt sätt att söka kunskap. Ett postmodernistiskt sätt, till skillnad från ett modernistiskt, där kunskap antas kunna vara exakt, där människor agerar och reagerar utifrån sin ”inre kärna” (som är möjlig att uppnå en exakt kunskap om), där språket är ett verktyg för att uttrycka våra tankar samtidigt entydigt och bokstavigt. I det postmodernistiska perspektivet är orden metaforer som refererar till varandra, all kunskap är relativ och bygger på antaganden. Människans ”inre kärna” finns kanske utanför henne själv, i relationen till hennes människa. I stället för att språket finns inom oss kan det vara vi som finns i språket; språket informerar oss, men begränsar också vår förståelse. Tom Andersen tar upp diskussionen om hur man inom vårdorganisationerna bidrar till att förvärma människors ohälsa genom att använda ett patologiserande språk.

Berglund skriver att: ”...”Reflekterande processer” är en mycket viktig bok för den som vill följa familjeterapins utveckling, för den som vill få en introduktion till postmodernistiskt och konstruktivistiskt tänkande och för den som vill finna nya sätt att förstå terapeutiska processer. För familjeterapeuter är den oumbärlig, men den bör vara till stor nytta för de flesta människor som arbetar med samtal som sitt främsta verktyg...”

Andersen (1991 s 101) framhåller vikten av att ständigt omforma och fönya teorierna utifrån ”vad man möter på sin vandring mot framtiden”. Andersen menar att det inte är teorierna som skapar de stora förändringarna av det praktiska arbetet. Det är i stället de svårigheter man stöter på i det praktiska arbetet, ”de obehagliga upplevelserna”, som skapar de stora förändringarna i sättet att arbeta.

Sammanfattande slutsats och ett underlag för fortsatt diskussion

Ett stort antal teorier och arbetssätt kommer till användning (eller uppfattas komma till användning) i IFAS verksamhet. I utvärderingens bilaga 1 ges ett förslag till kategorisering av de olika teorierna och arbetssätten. Till grund för kategoriseringen ligger forskaren och läroboksförfattaren Malcolm Paynes teoriindelning i boken: *Modern teoribildning i socialt arbete* (2008). Utvärderaren svarar för inplaceringen av de olika arbetssätten i respektive kategori eftersom Payne endast nämner en mycket begränsad del av arbetssätten. Förslaget gör inte anspråk på att vara en färdig teoretisk struktur för arbetet inom IFAS. Förslaget kan användas som ett underlag för diskussion eller utgöra ett underlag för utarbetandet av en teoretisk struktur av dem som är engagerade i verksamheten.

IFAS är en multimodal modell

IFAS är en multimodal modell som syftar till att förändra både barnets hemmiljö och barnets skolmiljö. Forskaren Ulf Axberg har i sin avhandling (2007) skrivit om det multimodala föräldrastödsprogrammet ”De otroliga åren”. För att skydda barn och främja deras hälsa behöver interventionerna riktas mot flera olika områden, skriver Axberg (2007 s 30)¹¹ och fortsätter resonemanget genom att skriva; det är viktigt att inte internera enbart i familjen utan att göra detta också i skolan (i barnets två primärsystem). Det är också mycket viktigt att länken mellan hem och skola beaktas och blir föremål för åtgärder. Det är viktigt att de två primärsystemen, familjen och skolan, samexisterar på ett sätt som inte förvirrar barnet p.g.a. motsägelsefulla budskap vad gäller förväntningarna på hans eller hennes beteende. Samarbetande problemlösning som involverar föräldern eller föräldrarna, lärare och skolpsykologer har visat sig framgångsrik både vad gäller studieresultaten och för barnets sociala och beteendemässiga framsteg. Samordningsmöten kan vara ett bra sätt att klargöra i vilken kontext interventionerna äger rum. De kan vara ett sätt att få del av olika uppfattningar och berättelser om barnet och också utgöra en möjlighet att skapa en gemensam berättelse eller uppfattning om barnet (Axberg 2007 s 30-31)¹². Bakgrunden till detta är att en bristfällig kontakt mellan hem och skola utgör en riskfaktor för barnet. Andra identifierade riskfaktorer som är relaterade till skolsituationen är låg prioritering av barns sociala och känslomässiga utveckling, stora klasser med många elever per lärare, lärare som har svårt att klara klassrumssituationen, (classroom managing skills), om barnet avvisats av föräldrarna, om barnet misslyckas med sina skolprestationer och om barnet tillbringar alltför mycket tid med avvikande kamrater (Axberg 2007 s 25)¹³.

Låg socioekonomisk status och att bo i ett område som karaktäriseras av fattigdom och hög risk att utsättas för våld eller kränkningar och avvikande kamrater är andra riskfaktorer (Axberg 2007 s 25)¹⁴.

11. Med hänvisning till Chronis, Chako, Fabiano, Wymbs & Pelham 2004; Leffert m fl, 1998, Webster-Stratton & Taylor 2001).

12. Här talar Axberg utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv. Han skriver "... explore parents' and teachers' different stories about the child and to co-construct new stories approaches permitted by post-modern constructivist theories and methods such as reflecting process (med hänvisning till Andersen 1987, 1995; Wirtberg & Axberg 2006) and open dialogue can be utilized, (med hänvisning till Seikkula 1996; Seikkula, Arnkil & Eriksson 2003, Wirtberg & Axberg).

13. Med hänvisning till Webster-Stratton & Reid 2003, 2004.

14. Med hänvisning till Farrington 2005, Ingoldsby 2002).

Samverkan i forskning och strategidokument

IFAS beskrivs som ett samarbete mellan socialtjänsten, skolan och barnpsykiatrien. Samverkan och samarbete mellan olika myndigheter har de senaste årtiondena kommit att betonas alltmer som en förutsättning för att barn och ungdomar ska få det stöd de behöver. Myndigheten för Skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen har gemensamt utarbetat en strategi för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. Tre faktorer framhålls som särskilt viktiga för en stabil samverkan; *styrning, struktur och samsyn*. Styrningen framhålls som det allra viktigaste. Strategin berör kort sekretesslagstiftningen genom att nämna att i forskning och litteratur om samverkan tas sekretessfrågor upp som ett av hindren för samverkan (s 40). I strategin fastslås att lagstiftningen måste följas. I strategin preciseras inte hur detta ska kunna ske.

Johansson (2008) som forskat om samverkan i barnahus refererar forskaren Ove Mallander (1996, enligt Johansson 2008) som menar att en ökande differentiering och specialisering i samhället leder till att organisationerna behöver samarbeta mer med varandra. I socialtjänstlagen (1982) föreskrivs att samverkan bör komma till stånd mellan socialtjänsten och andra myndigheter. I förarbetena till den nya socialtjänstlagen under 1990-talet betonades samverkan än mer. Flera forskare menar att samverkan utgör ett försök att sätta klienternas behov i centrum för verksamheten. I utvärderingens bilaga 2 ges beskrivningar av den nationella strategin för samverkan och aktuell forskning om samverkan.

Samordnat och framgångsrikt socialt arbete är ekonomiskt lönsamt

Nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog har i olika rapporter redovisat beräkningar som visar att insatser som lyckas förhindra att individer marginaliseras och hamnar i utanförskap kan innebära kraftigt minskade samhällsliga kostnader. De menar att samordningen mellan olika myndigheter brister och att myndigheterna var för sig, som regel, tillämpar ett kortsiktigt ekonomiskt tänkande. I en rapport (Nilsson och Wadeskog 2008) framhålls Leksand och Söderköping som kommuner med en helhetssyn och ett investeringsperspektiv. I Leksand görs en omfattande satsning på föräldrastöd och i Söderköping görs en omfattande satsning på utbildning i livskunskap. Wadeskog och Nilsson utgår från antalet 0-7-åringar i Leksands kommun och medelvärdet för riket när det gäller antalet individer som förväntas bli drabbade av missbruk, psykisk sjukdom eller långtidsarbetslöshet/långtidssjukskrivning¹⁵. De båda nationalekonomerna menar att så många som 12,8 procent av alla 0-7-åringar kan förväntas få något av dessa problem. I Leksand motsvarar detta 102,4 individer. De menar att kostnaderna för framtida utanförskap i ett livslångt perspektiv kan uppskattas till 835 miljoner kronor för dessa 102,4 individer. Produktionsbortfallet för samma individer uppskattar de till 874 miljoner kronor. Wadeskog och Nilsson adderar de tänkta kostnaderna för utanförskap och det tänkta produktionsbortfallet och drar utifrån summan slutsatsen att denna summa innebär ”en preventionspotential”. I detta fall omfattar preventionspotentialen ”som mest 1 700 miljoner kronor”.

Om motsvarande beräkningar görs för Sala kommun som har mer än dubbelt så många 0-7-åringar (2009) som Leksand (det är Wadeskog och Nilssons gjorde sina beräkningar)¹⁶ blir den uppskattade samhällsliga kostnaden för de individer som i framtiden kommer att hamna i utanförskap 1 794 miljoner kronor. De uppskattade kostnaderna för produktionsbortfall blir 1 878 miljoner kronor. Preventionspotentialen blir då som mest 3 672 miljoner kronor. Utifrån de gjorda beräkningarna kan sägas att varje individ där ett utanförskap förhindras innebär en minskad samhällslig kostnad om 16,7 miljoner minus den kostnad som har satsats för att förhindra utanförskapet.

Wadeskog och Nilsson (2008 s 11) skriver att en framgångsrik insats för barn och unga i riskzonen ”i stort sett alltid är utomordentligt lönsam”. För framgångsrika insatser krävs en modell för strukturell och långsiktig samverkan mellan exempelvis kommuner och landsting.

15. I rapporten tas inte närmare upp grunderna för beräkningen av sannolikheten för att en individ ska drabbas av ett visst problem. I rapporten nämns inte heller om man undvikit att räkna samma individ flera ggr genom att ta hänsyn till att en viss individ kan drabbas av flera problem samtidigt.

16. 12,8 procent av Salas 0-7-åringar motsvarar 220 individer.

Dessutom behövs en modell där ”vinnarna kompenserar förlorarna”. Det sistnämnda behövs för att ”förlorarna” ska ha anledning att göra en sådan social investering.

Wadeskog och Nilsson (2008 s 10) nämner också att det är svårt att veta eller bevisa de faktiska effekterna av de insatser som görs och om insatserna faktiskt leder till att utanförskap förhindras.

Sundelin (1999 s 199) skriver att intensiv familjeterapi är en mycket dyr form av behandling. Han menar att kostnaderna därför måste motiveras genom utvecklande av modeller för cost-benefit-analyser. Analyserna bör inkludera mått på hur familjerna klarar sig socialt efter behandlingen, menar Sundelin. Han ger exempel på områden inom vilka mått behöver utarbetas. Dessa områden är: arbete, sjukfrånvaro och kontakt med sociala myndigheter.

Tidigare studier av IFAS

”Pilotprojektet – Intensivt familjearbete i Sala”

Som ett led i sin verksamhetsförlagda utbildning har socionomstudenten Epp Sedrik (2007) skrivit rapporten: *Pilotprojektet – Intensivt familjearbete i Sala*. Sedrik skriver att arbetet är inspirerat av Intensiv familjeterapi (IFT). Sedrik beskriver IFT som en blandning av familjeterapi, miljöterapi och individualterapi. Hon lyfter fram samarbetet mellan socialtjänsten, skolan och barn- och ungdomspsykiatrin som en viktig del av IFT. Målgruppen beskrivs ofta ha sociala, psykiska och ekonomiska problem. Utbildningsnivån är låg. Arbetslöshet är vanlig. Flera av familjemedlemmarna har problem eller svårigheter. Barnen är ofta utagerande. De flesta familjerna är enföräldersfamiljer och det barn som beskrivs som mest problematiskt är oftast en pojke. Pilotprojektet, som IFAS kallades innan verksamheten permanentades, föddes ur behovet av att hjälpa multibehovsfamiljer¹⁷. En utgångspunkt var att flera professioners kompetenser var nödvändiga för ett framgångsrikt arbete och att det samarbete som redan fanns mellan olika verksamheter behövde utvecklas ytterligare. Sedrik analyserar pilotprojektet utifrån Sundelins beskrivning av processen i IFT. Sundelin liknar processen vid en trappa med fyra steg. Stegen är:

1. Kopplande
2. Hållande
3. Byggande
4. Bearbetande

I den kopplande fasen (första trappsteget) ligger fokus på målformulering och etablerandet av kontakt. Sedrik ger ett konkret exempel på målformulering: X ska ha kontroll över sitt humör. Tecken på detta kan formuleras som att X ska kunna ta ett nej, ej slå sina syskon och att X ber om hjälp. I den hållande fasen arbetar TAC-gruppen¹⁸ hemma hos familjen och deltar i vardagslivet. I början av den hållande fasen är TAC-gruppen i första hand observatörer och undviker exempelvis att ge sig in i konflikter. Därefter kan TAC introducera och tillsammans med föräldrarna diskutera olika problemlösningsmetoder som föräldrarna kan pröva, exempelvis teckenekonomi. TAC kan också bidra till att underlätta vardagen genom att föreslå socialtjänsten att bifalla en ansökan från familjen om exempelvis en tvättmaskin. I de måndagssamtal som familjerna har med de professionella som samverkar i IFAS lyfter de professionella fram det positiva som föräldrarna gjort under den gångna veckan. Tanken är att stärka föräldrarna som ofta är vana att både få och ge mycket negativ respons. I den byggande fasen kan TAC-gruppen visa hur man kan göra i olika situationer, exempelvis hur barnen kan ges uppmärksamhet eller hur de vuxna kan stå fast vid fattade beslut även om barnen får utbrott. Föräldrarna får hjälp av TAC att göra veckoscheman som ger vardagen en struktur. Om föräldrarna tillåter används Marte Meo.

Sedrik har studerat den dokumentation som görs inom IFAS och också gjort egna observationer. När hon skrev rapporten hade sammanlagt tre familjer genomgått IFAS. Hon nämner att dokumentation gjorts i så liten omfattning att detta medfört en begränsning i hennes studie. Sedrik finner att de tre första faserna, trappstegen, är möjliga att urskilja. Den fjärde fasen, översta trappsteget, bearbetandet finner hon inte möjlig att urskilja. Hon menar att bearbetandet sker kontinuerligt när föräldrarnas reflektioner och känslor kommer upp. Detta ökar visserligen ju längre tid arbetet pågår, men är inte koncentrerat till den sista fasen. I den sammanfattande analysen skriver Sedrik att Pilotprojektet arbetar både med praktiska problem och med relationsproblem. Hon beskriver arbetet som härifrån och framåt och utifrån och in, från det beskrivna problemet till mer generella livsfrågor. I rapportens diskussionsdel skriver Sedrik att den bearbetande fasen skulle kunna beskrivas som en parallell trappa som familjen går uppför samtidigt som den andra trappan som då består av tre steg. Bearbetandet sker parallellt med det praktiska arbetet och ju längre processen fortskrider desto mer och djupare bearbetande av tankar

17. Begreppet multibehovsfamiljer används för att tydliggöra att familjen är i behov av hjälp inom flera olika områden exempelvis både i hemsituationen och i barnens skolsituation.

18. Senare utökades TAC-gruppen med ytterligare en familjebehandlare och kom då att kallas TACT-gruppen.

och känslor äger rum. Sedrik menar att det faktum att IFT är utarbetat inom psykiatrin kan ha medfört att trappan ser ut som den gör. En avskild bearbetande fas kan bättre stämma överens med den terapeutiska traditionen inom psykiatrin än det sociala arbetet som är mer praktiskt inriktat och bygger på en helhetssyn. Sedrik är mycket positiv till det arbete som bedrivs inom IFAS och menar att det fyller en mycket viktig funktion för familjer i stort behov av hjälp. Hon beskriver den byggande fasen som den viktigaste samtidigt som hon påpekar att de två första faserna utgör hela grunden för det fortsatta arbetet. Sedrik understryker också vikten av att inte skynda på föräldrarna under de två första faserna. Sedrik avslutar med att föreslå att IFAS ska utvärderas av en extern utvärderare när verksamheten har hunnit omfatta fler familjer.

”En intensiv lösning på svåra familjeproblem – En uppföljningsstudie om Intensiv Familjeterapi i Samverkan”

I sin C-uppsats: *En intensiv lösning på svåra familjeproblem – En uppföljningsstudie om Intensiv Familjeterapi i Samverkan*, har socionomstudenterna Therese Axelsson och Helen Fritzson undersökt hur sex föräldrar uppfattar IFAS. En av studenterna hade tidigare erfarenheter av IFAS då hon innan uppsatsen skrevs genomfört sin verksamhetsförlagda utbildning inom IFAS. I uppsatsen drar Axelsson och Fritzson slutsatserna att:

- Familjerna uppskattar att få stöd i sina egna hem, trots att flera av dem inledningsvis upplevde det som svårt att släppa in de professionella.
- Föräldrarna uppfattar att de är delaktiga i att besluta hur de ska handla i olika situationer. Föräldrarna menar att de därför har känt sig stärkta och fått ökat självförtroende.
- Föräldrarna anser det viktigt att behandlarna finns tillgängliga per telefon dygnet runt.
- Föräldrarna har lärt sig att fatta gemensamma beslut och vara eniga inför barnen.
- Föräldrarna har lärt sig att barnen ska vara delaktiga i familjens beslut.
- De reflekterande teamen uppfattas positivt. De flesta intervjuade framhöll som positivt att de fått höra att de gjorde bra saker som föräldrar och därmed inte behövde uppfatta sig som dåliga föräldrar.

Axelsson och Fritzson analyserar resultatet genom att relatera detta till bland annat miljöterapi, nätverksperspektiv och lösningsfokuserat arbetssätt. De menar att en viktig förutsättning för ett framgångsrikt behandlingsarbete är att en relation till familjen skapas. Uppsatsförfattarna menar att eftersom familjebehandlarna befinner sig så många timmar per vecka i den enskilda familjens hem så blir det ”... i stort sett ofrånkomligt att någon form av positiv relation upprättas.” Med hänvisning till Johan Sundelin (2002) skriver uppsatsförfattarna att då en nära relation uppstår så blir behandlingen framgångsrik.

Uppsatsförfattarna framhåller också som viktigt att olika myndigheter med olika huvuduppgifter och ansvar samverkar i IFAS. Genom detta kan familjernas hela situation beaktas. Ytterligare en faktor som framhålls som viktig är att modellen fokuserar på det positiva. Uppsatsförfattarna hänvisar till familjeterapeuten Virginia Satir (1976) som menar att en individs dåliga självförtroende ofta hämmar problemlösningsförmågan.

Resultat av intervjuerna

Inledning

Tretton familjer hade genomgått IFAS när utvärderingen påbörjades. Åtta av dessa var enföräldersfamiljer och fem var tvåföräldersfamiljer. Minst en av föräldrarna i elva av dessa familjer har intervjuats. Bland de intervjuade enföräldersfamiljerna finns de som har gemensamma barn med en annan enföräldersfamilj eller med en tvåföräldersfamilj. I ett fall har exempelvis en mamma, hennes man och hennes tidigare man liksom barnen från mammans första och andra äktenskap omfattats av stödet.

Åtta av de elva intervjuerna fanns inspelade då materialet bearbetades. De citat som återges är hämtade från dessa åtta intervjuer.

De elva intervjuade familjerna har sammanlagt tjugosju barn. Antalet barn i familjerna varierar mellan ett och fem. De allra flesta av barnen är pojkar.

Av de elva intervjuade familjerna har nio fått en hjälp som de uppskattar och som har varit till nytta för dem. Två familjer har inte fått den hjälp de önskar eller behöver och är därför kritiska till IFAS.

Vilka svårigheter berättar föräldrarna om

Svårigheter i familjrelationerna och i barnens skolsituation

Av föräldrarnas berättelser framgår att samtliga familjer var i mycket stort behov av hjälp och stöd innan kontakten med IFAS inleddes. Berättelserna handlar om stora svårigheter i föräldrarnas relation till varandra och stora svårigheter i relationen mellan föräldrar och barn. Berättelserna innehåller beskrivningar av kaos och konflikter. Flera föräldrar berättar om sina barns aggressiva utbrott. Berättelserna handlar också om barn med en mycket svår skolsituation. Ibland handlar berättelserna om att föräldrarnas relationer till de egna föräldrarna vållar mycket stora svårigheter. Uppfattningen om de egna problemens storlek varierar dock starkt. Från uppfattningen att situationen varit outhärdligt svår till att det inte förelåg några egentliga problem.

Vanligt att barnen har fått en diagnos

Alla föräldrar utom en berättar att minst ett av deras barn har diagnosen ADHD. Diagnosen ADHD är därmed den vanligaste diagnosen bland barnen i de intervjuade familjerna. I flera familjer har fler än ett barn fått en diagnos. Flera av barnen har också mer än en diagnos. Bland diagnoserna nämns, förutom ADHD, också Asperger, depression eller bipolär sjukdom. Ett barn beskrivs ha ett självska-
debeteende.

En förälder berättar att barnets dyslexi försvårar för barnet.

Ett barn beskrivs ha en utvecklingsstörning.

En förälder berättar om sina barns sömnsvårigheter som också försvårar för föräldern att sova.

Vanligt att barnen behandlas med medicin

De allra flesta av barnen med ADHD behandlas med medicin. När föräldrarna nämner medicinen vid namn är det Concerta som nämns. I de allra flesta fallen anser föräldrarna att medicinen gör barnen lugnare och möjliggör för dem att koncentrera sig. Detta underlättar barnets vardag i både hemmet och skolan. Medicineringen underlättar också för barnets familj. En mamma säger att hennes barn *var ett monster innan*. En annan mamma säger att *det har blivit en enorm förändring*.

En tredje mamma framhåller också skillnaden som stor. Hon säger:

- *Han kan koncentrera sig när han tar medicinen. Det (skillnaden) märks ju på kvällen när den går ur kroppen... Han har ju inga raseriutbrott som han hade då (innan medicineringen).*

En av de intervjuade mammorna har två barn som medicinerar och också egen erfarenhet av att medicinen hjälper. Hon berättar om de egna erfarenheterna:

- *Jag började med ADHD-medicin, i och med att jag har nästan ADHD, ... så nu kan jag ju hålla i på ett annat sätt. Jag brusar inte upp för minsta lilla.*

Samma mamma fortsätter att berätta om hur medicinen verkar:

- *Den gör det lättare för kontakterna i huvudet. Nervtrådarna hittar varandra mycket fortare. Man håller mer ordning på sig själv. Det går att hålla reda på. Det blir inte bara kaos. Innan hade jag 14 projekt på gång och slutförde 1. Nu har jag 2 på gång och slutför faktiskt 2.*

Några av föräldrarna säger att det omedelbart märks om medicineringen glöms bort. De ger olika exempel på vad som kan hända i sådana fall. En mamma säger:

- *En gång ringde skolan för att han hade kastat snö på en flicka. Det var den dagen han inte tagit sin medicin. Då blir det mer konflikter. Medicinen gör honom lugnare.*

En av de andra mammorna berättar att när hon, häromdagen, glömde se till att barnet fick sin medicin innan hon gick till sitt arbete, fick detta till följd att barnets situation blev så svår att han inte lyckades ta sig till skolan.

I intervjun med ytterligare en mamma framgår att medicinen är mycket viktig för barnet. Mamman säger att han är *supernoga* med att ta den.

I en av familjerna har åtminstone en av föräldrarna en motsatt uppfattning mot de övriga intervjuade föräldrarna. Föräldern säger att det *inte märks någon skillnad* på barnet om han medicinerar eller inte. Den andra föräldern håller delvis med genom att säga att det inte märks någon skillnad i *beteende och utspel*, men, säger den andra föräldern, barnet har *varvat ned* med hjälp av medicinen.

Föräldrarna i två familjer nämner svårigheter med att bedöma rätt dos. I det ena fallet berättar föräldrarna att barnet övermedicinerats och därför mår mycket dåligt psykiskt. I det andra fallet berättar mamman att det har tagit så lång tid som fem år att ställa in medicinen för ett av hennes barn.

Ibland framhåller föräldrarna att barnens svårigheter kan ha olika orsaker

I samband med att ett par av mammorna berättar om barnens diagnoser och vilka svårigheter detta vållar, säger de att skolans misstro eller att de tidigare själva inte har orkat, också påverkade barnens beteenden. Efter att familjens situation har förbättrats, konstaterar de att det är svårt att bedöma i vilken utsträckning det var barnets funktionsnedsättning och att de inte medicinerade som påverkade och i vilken utsträckning det var deras eget beteende, eller den svåra skolsituationen som påverkade barnens utagerande beteende.

Föräldrarna drabbade av sjukdomar, olyckor och annat

De intervjuade föräldrarna berättar om egna fysiska eller psykiska sjukdomar. De berättar om olyckor som drabbat dem och som medfört mycket svåra smärtor. Bara en av föräldrarna nämner ingen egen sjukdom eller olycka. I de flesta fallen har föräldern mer än en sjukdom. Exempel på fysiska sjukdomar är: MS, magkatarr, migrän, whiplashskada och diskbräck. Exempel på psykiska sjukdomar är: depression och bipolär sjukdom. Det finns också föräldrar som berättar om social fobi, kronisk trötthet eller PTSD¹⁹. I en intervju berättar föräldrarna om den ena förälderns tvångsbeteende. I en annan intervju berättar en förälder om sitt tidigare beroende.

Våld i familjen

I några intervjuer framkommer att mammorna tidigare levt tillsammans med våldsamma män som också kontrollerat och tryckt ned dem.

19. PTSD betyder Posttraumatiskt stressyndrom. PTSD kan drabba en person som varit med om en svår händelse som inneburit livsfara eller en allvarlig kränkning av integriteten (Vårdguiden 2010).

I ett fall berättas om ett barn som våldtagits av sin pappa. Av en mammas berättelse framgår att hon i vissa situationer använder visst våld i uppfostrande syfte. I flera fall berättar föräldrarna om barn med aggressiva utbrott. I några fall berättas om barn som hotar, skrämmer och slår andra barn eller sin mamma.

En mamma som tidigare levit med en våldsam man berättar att ett av hennes barn följer och kontrollerar henne. Barnet kan också drabbas av panik om exempelvis syskonen inte kommer hem i tid.

Missbruk hos anhöriga

Av intervjuerna framgår att mammorna, i flera fall, har haft en missbrukande partner. I några intervjuer berättar mammorna att de har, eller har haft, en missbrukande mamma. En av mammorna berättar att hon vistats i familjehem under en del av uppväxten. En mamma berättar om sitt barns missbruksproblem.

Frånvarande fäder

Av tre mammors berättelser framgår att barnens pappor inte var engagerade i sina barn när kontakten med IFAS inleddes. En fjärde mamma nämner inte barnets pappa under intervjun.

Barnen har ofta en problematisk skolsituation

När föräldrarna berättar om barnens skolsituation framgår att den oftast varit mycket problematisk. Det gäller både barnens relationer till andra barn och barnens relationer till sina lärare. I flera fall beskrivs också inlärningen som problematisk. Några föräldrar berättar exempelvis om barn som ligger *väldigt mycket efter*. Så mycket att de har *högar* av ogjorda arbetsuppgifter.

I två av de intervjuade familjerna uppfattar föräldrarna att barnen varken har haft, eller har, en problematisk skolsituation. Detta verkar bero på att föräldrarna har förtroende för skolan och inte på att barnens svårigheter skulle vara mindre än de övriga intervjuade föräldrarnas barn. Föräldrarna i de två familjerna säger att de inte har behövt hjälp och stöd av IFAS med barnens skolsituation. Mamman i en av dessa familjer berättar att ett av hennes barn är elev på Klöver, vilket förbättrat skolsituationen på ett avgörande sätt. Av intervjun framgår inte om barnet var elev på Klöver redan innan familjen fick stöd av IFAS. Samma barns pappa berättar om sitt stora förtroende för barnets lärare och den hjälp barnet får av lärare, specialpedagoger och en skolsköterska.

Av föräldrarnas berättelser framgår att skolorna ibland lägger ett mycket stort ansvar på mammorna för barnens skolsituation. I ett fall tar sig detta uttryck i krav på mamman att omedelbart bege sig till skolan när problem uppstår där. I ett annat fall "föreslår" barnets lärare mamman att barnet ska familjehemslaceras när konflikterna mellan läraren å ena sidan och barnen och mamman å andra sidan har urartat. Mamman beskriver det som att; *fröknarna i skolan, de bara skrek. De hade ingen förståelse*. En tredje mamma berättar att hon uppmanades av sitt barns lärare att inte skaffa flera barn.

I intervjuerna ges också exempel på lärare som har avfärdat föräldrarnas oro och bagatelliserat barnens problem. Exempel på detta är två familjer som berättar om barn med stora problem i skolsituationen. Trots barnens stora problem har deras lärare sagt sig inte märka några problem hos barnen. När en av mammorna berättade för skolan att barnet har en diagnos fick detta till följd att lärarna ifrågasatte diagnosen samtidigt som de framhårdade i att de ingenting märkt hos barnet. När mamman berättade för skolan om egna svårigheter under sin skoltid ledde detta till en tillsägelse om att hennes berättelse inte stämde överens med verkligheten. I det andra fallet uppfattar föräldrarna att lärarna bagatelliserade och förnekade barnets stora och uppenbara svårigheter för att lärarna själva inte orkade hjälpa barnet att klara skolgången.

Hur familjerna kom i kontakt med IFAS och deras upplevelser i samband med detta

Anmälan eller ansökan

Av familjernas berättelser framgår att de har kommit i kontakt med IFAS på tre olika sätt. Dessa är:

- socialtjänsten har tagit emot anmälningar om att deras barn riskerar att fara illa
- föräldrarna har ansökt hos socialtjänsten om en specifik insats för barnen
- föräldrar har framfört önskemål (till socialtjänsten respektive skolteamet) om hjälp med barnens skolproblem och med familjernas allvarliga konflikter med skolan.

Anmälningar om barn som riskerar att fara illa

För de familjer som blivit föremål för en anmälan till socialtjänsten varierar det vem som har gjort anmälan. Två familjer berättar om en anonym anmälan. En pappa undrar mycket över vem som har anmält och misstänker en granne. Två av mammorna berättar om anmälningar från skolan respektive sjukvården. En av mammorna säger att anmälan var *löjlig* och att den inte hade något med verkligheten att göra. Det framgår samtidigt att hon tog anmälan mycket hårt och agerade snabbt och desperat på ett sätt som var tänkt att omöjliggöra flera anmälningar, men som i själva verket kan ha inneburit att den svåra situationen blev än svårare för både henne och barnet. Den andra mamman berättar om en anmälan som gjordes i samråd med henne. Trots detta tog också hon anmälan hårt. Den medförde en oro för att hon skulle förlora sina barn. Att hon själv många gånger uttryckt att hon inte orkade med sina barn ökade hennes oro.

Ansökningar om insatser för barnen

I två fall berättar familjerna att de ansökt om stödfamilj för ett av sina barn och då föreslagits IFAS av socialtjänsten. Familjerna uttrycker sig på olika sätt om anledningarna till varför de ansökt om stödfamilj. En mamma säger att hon befann sig i en övermäktig situation och inte orkade med sitt barn. En pappa säger att han och mamman önskade barnfri tid.

När mamman som ansökte om stödfamilj för att hon *inte orkade med* sitt barn berättar om sin situation framgår att hon hade behov av en betydligt mer omfattande hjälp än en stödfamilj. Mamman säger:

- *Allt var svårt. Jag hade ramlat in i en ordentlig depression. Jag var utbränd. Pappan brydde sig inte. ... När jag blev deprimerad och allt rasade då fick jag min diagnos ... samtidigt fick X (sonen) sin utredning ... som jag tjatat om i flera år. Då konstaterade dom att det kunde vara något mer, så det blev remisser hit och dit. De konstaterade ADHD. ... Skolan lyssnade inte... Det var riktigt jobbigt. Så hade jag det tufft med pojkvännen jag hade då. Så var jag med om en olycka i samma veva. Så allt på en gång.*

Depressionen innebar att mamman inte orkade vare sig handla eller laga mat. Att ta en dusch kunde ta flera dagar från tanke till handling.

En tredje familj sökte hjälp akut för ett av sina barns missbruksproblem.

Två mammor önskade hjälp med barnens skolproblem och familjernas allvarliga konflikter med skolan

Två mammor önskade hjälp med barnens skolproblem och familjernas allvarliga konflikter med skolan. I båda fallen uppfattar mammorna att en stor del av skolproblemen berodde på skolans agerande eller brist på agerande. En av mammorna berättar att hon erbjöds hjälp av socialtjänsten. Den andra mamman vände sig till skolteamet för att få hjälp. Båda mammorna blev föreslagna IFAS och var positiva till att ta emot den föreslagna hjälpen. I en av de två familjerna var pappan helt emot den föreslagna hjälpen till en början. Han sa dock ja efter att familjens socialsekreterare, som han har stort förtroende för, talat med honom.

Att ta emot hjälp

En av de mammor vars barns situation blivit föremål för en anmälan till socialtjänsten beskriver sin stora oro för att bli av med barnen. Anmälan ledde till tankar som: *Så jag duger inte som mamma? Ska ni ta mina barn ifrån mig?* Att hon såg socialtjänsten som ett hot ledde till att hon till att börja med *inte alls var positiv*, berättar hon. Mamman säger att hon i stället *nog var ganska utagerande mot soc. Jag var inte samarbetsvillig till att börja med.* I efterhand anser hon dock att anmälan ledde till något positivt för både henne och hennes barn. Hon säger att hon önskade just en sådan hjälp som hon sedan fick av IFAS, men innan hon fick den visst hon inte att den existerade.

En pappa konstaterar att han *gav det (IFAS) en chans* eftersom de annars *hade kunnat bli av med barnen.*

Inte bara de föräldrar som blivit föremål för anmälan berättar om en oro för att inte få behålla sina barn. En av de mammor som själv önskade och sökte hjälp berättar om sin stora oro för hur hon skulle klara situationen och för att barnen skulle tas ifrån henne. Trots detta uppfattar hon liksom den andra mamman som själv sökte hjälp att erbjudandet om IFAS innebar en chans att få den hjälp hon önskade och hade behov av. Den mamma som önskade akut hjälp för ett barn som missbrukade, berättar att familjen snabbt fick hjälp genom att sonen placerades på ett HVB-hem²⁰ som var bra. De övriga barnen i familjen hade också stora svårigheter i form av funktionsnedsättningar, psykisk sjukdom och självska- debeteende. I samband med att ett av barnen skulle flytta hem efter en behandlingshemsvistelse erbjöds familjen stöd av IFAS. Mamman uppfattar detta som ett stöd. Hon säger:

... när X kom hem. Då klev IFAS in, precis då X skulle flytta hem, så det vart ett stöd.

En mamma erbjöds hjälp p g a svårigheter i barnens skolsituation och familjens konflikter med skolan. Hon berättar:

... då hade jag kontakt med socialen. Hon berättade om projektet och jag sa: Ja jag vill! Jag vill ha hjälp med barnen, snälla! Vad är det som är fel? Det var inte jobbigt hemma. Det funkade hemma och jag funkade med dom hemma.

Vid ett senare tillfälle under intervjun säger samma mamma:

– *Om jag inte fått vara med i IFAS vet jag inte hur det hade gått. Man kom ingenstans innan IFAS.*

Stödet till familjerna

Nio familjer har fått hjälp

Av de elva intervjuade familjerna har nio fått en hjälp de uppskattar. När föräldrarna beskriver stödet från IFAS ligger fokus på stöd i föräldrarollen och hjälp med att få en fungerande skolsituation för barnen. Några av föräldrarna använder ord som *tips, råd, stöttning, uppmuntran och pushning* när de beskriver stödet till familjen. Ett par av föräldrarna tillägger att TACT samtidigt frågade efter föräldrarnas synpunkter. Föräldrarna berättar om införandet av regler och rutiner för exempelvis gemensamma måltider, läggning av barn, läsläsning och begränsande av datoranvändning. Några lyfter fram att de gjordes observanta på hur barnen i olika situationer sökte deras uppmärksamhet. Några av mammorna lyfter fram som särskilt viktigt att de själva fick *beröm, feed back* eller *bekräftelse* och att de har fått veta att de är *tillräckligt bra* som mammor. En mamma lyfter fram som det allra viktigaste att IFAS samordnade de olika myndigheternas arbete. Av några mammors berättelser framgår att de har fått stöd när de brutit upp från destruktiva förhållanden eller att de har fått stöd i att säga ifrån till egna föräldrar som annars på olika sätt försvarat för dem och deras barn. Av både mammornas och pappornas berättelser framgår, i flera fall, att stödet från IFAS medfört att de i ökad utsträckning delar ansvaret för hemmet och barnen. Av föräldrarnas berättelser framgår också att IFAS uppmuntrar till meningsfulla fritidsaktiviteter.

20. Hem för vård eller boende, behandlingshem/institution.

Två familjer har inte fått den hjälp de behöver

I två familjer är föräldrarna kritiska till IFAS. Av föräldrarnas berättelser framgår att båda familjerna har en svår situation och ett stort behov av stöd och hjälp. Föräldrarna i den ena familjen berättar om egna konflikter med barnen, konflikter mellan barnen och stora svårigheter i barnens skolsituation. Den andra familjen nämner inga svårigheter hos barnen eller i relationerna inom familjen. Behovet av stöd framkommer i samband med att mamman talar om svår sjukdom, svårigheter i relationen till andra släktingar och svårigheter i kontakten med barnens tidigare skola. Hon upplever att hon utsattes för stark negativ press av IFAS.

I båda fallen är det tydligt att hjälpen inte utgått från vad familjerna önskade hjälp med eller hade behov av.

Mammorna i båda familjerna beskriver det som jobbigt att TACT kom till deras hem och tillbringade så mycket tid där.

Mamman i en av dessa två familjer beskriver hur beslut om familjens hem togs över hennes huvud. Hon säger:

- *Det skulle bara passa deras regler. Det var inte på mina villkor överhuvudtaget och inte på... (barnens)... villkor heller.*

Hon lärde barnen att anpassa sig genom att *spela med* så länge TACT var kvar i hemmet. När TACT lämnade familjens hem upplevde hon en lättnad. Mamman säger:

- *När de försvinner: Så Skitsamma! Jajamensan, vi går tillbaka till vårt normala.*

Mamman i den andra av dessa två familjer uppfattade att TACT kom och störde och hindrade henne från att göra det hon önskade göra. Hon säger:

- *Det gick ju inte att fortsätta ett normalt liv med två, tre stycken liksom. Nej jag grejade inte det så att då blev jag lite störd sådär.*

Samma mamma berättar om uttalanden från TACT som tyder på att de anställda kan ha provocerats av vad de uppfattade som en strävan efter perfektionism. Mamman säger också att IFAS inte gav familjen någon hjälp i konflikterna med barnen, vilket hon hade önskat.

Mamman i den första familjen berättar att hon sedan hon var barn byggt en stark fasad som genom IFAS blivit ännu starkare. Hon säger:

- *Det är mycket svårt att komma mig in på livet. Eftersom jag har haft trasig uppväxt så har jag byggt upp den här muren och det är ingen som kommer genom den... Det har ju blivit som en skyddsmur nu. Och de har ju hjälp till att bygga ut den. Den har ju inte blivit smalare. Den har blivit tjockare. Det är enda sättet att skydda sig själv, att bygga ut den. Då är det ingen som kommer åt en.*

Mammorna i båda familjerna uppfattar att IFAS sagt saker helt i onödan till dem, sådant som är självklarheter. En av mammorna exemplifierar genom att berätta hur TACT talat om för henne att barnet sökte hennes uppmärksamhet. I samband med detta fick hon rådet att agera på ett sätt som var helt omöjligt och främmande för henne. Pappan i samma familj, hade önskat en större direkthet. Han säger att TACT visserligen gav tips om saker, men att tipsen var svåra att uppfatta och ta till sig eftersom de var så inlindade att de doldes. Pappan konstaterar: *Så det känner man att man saknar det där direkta.*

Samma familj berättar att IFAS avbröt kontakten på ett sätt som föräldrarna upplever som oplanerat och abrupt. Detta innebar att familjen lämnades med en upplevelse av att betraktas som en hopplös familj. Ett av barnen är med vid intervjutillfället. Han har uppskattat kontakten med dem som ingår i TACT. Han nämner tre av de fyra i TACT vid namn och säger att det var roligt att träffa dem.

Fungerande vardagsstrukturer

Flera föräldrar lyfter fram att de fick stöd i att upprätta fungerande vardagsstrukturer. Det innebar exempelvis att barnen fick: *läggtider, ättider och datortider.*

En pappa uttrycker det som att *de* (TACT) *styrde upp saker och ting*. Av det han berättar framgår att TACT gjort detta i dialog med familjen. Pappan framhåller att stödet från IFAS gav ett snabbt resultat. Han säger:

- *Och ... det gav ett snabbt resultat. Belöningen kom snabbt ... eller man såg resultat snabbt.*

Belöningssystem

Av flera föräldrars berättelser framgår att de har fått lära sig att använda belöningssystem för att uppmuntra beteenden hos barnen som kan anses önskvärda och för att bidra till att familjen får en fungerande vardagsstruktur. Tillsammans med TACT och barnen har de diskuterat och kommit fram till lämpliga belöningar. I några fall började föräldrarna aldrig tillämpa belöningssystemen. I andra fall började föräldrarna tillämpa belöningssystemen under tiden de deltog i IFAS, men har sedan upphört med dessa eller gjort om dem så att de blir lättare att tillämpa.

Exempel på uttalanden som visar att belöningssystemen fungerade en kort period:

En mamma berättar:

- *Det funkade ett tag. Jag tyckte inte det var enkelt alla gånger att följa det där belöningssystemet. Men jag fick jättebra stöttning utav dom. ... Barnen satt med när vi gjorde upp schemat. Ungefär vilka belöningar de önskade sig och vad som var rimliga. Vi hade ett poängsystem varje dag.*

En pappa säger:

- *Schemat funkade ju ett tag i alla fall, men sen funkade det inte. Det var inget roligt för ungarna heller för det blev inga direkta belöningar. Det blev som en vardag. Det blev tråkigt.*

Mamman i samma familj tillägger att det *bara blev så* att hon *glömde*. Hon berättar att det var meningen att hon och barnen skulle sätta sig tillsammans på kvällen och tala om vad som gett respektive inte gett barnen poäng under dagen. Men, säger mamman, hon var *för stressad* och *ungarna ville inte*. Hon fortsätter:

- *Det är inte dom intresserade av. Dom ville ut och leka. De sa: Nej det där är tråkigt! Det där får du sköta. ... De var inte intresserade efter ett tag.*

Mamman i en tredje familj berättar:

- *Vi prövade belöningssystem. Det funkade inte. De (barnen) följde det inte, men skulle ändå ha belöning tyckte de. De (TACT) började med belöningssystem men vi slutade snabbt...*

Mamman i en fjärde familj säger att de *gjorde teckensystem* som fungerade jättebra på ett av barnen, men inte fungerade lika bra på ett annat av barnen. Mamman säger:

- *Det kunde funka en vecka, sen sket han i det.*

En mamma som ger exempel på vilka beteenden hon belönar efter att kontakten med IFAS har avslutats talar i allmänna ordalag om att ett av barnen belönas om hon ”sköter sig”. Mamman säger:

- *Vi kör vårt eget. Om X gör det hon ska laddar jag hennes telefon med 175 kr. Sköter hon sig inte får hon 75. ...*

Samma mamma berättar också att barnen belönas om de utför specifika uppgifter som att städa sina rum eller plocka ur diskmaskinen.

Mamman säger att hon lärt sig att, i stället för att använda tomma hot som tidigare, stå fast vid sina hot och genomföra det hon hotat om. Hon berättar:

- *... har nog kört med det jämt, men har aldrig gjort det till verklighet. Man (bara) säger så. Men sen; det är klart du får lördagsgodis. ... Det fick man lära sig, har jag sagt en sak så då fan ska det vara så! De har blivit av med sitt lördagsgodis ibland så de vet lyssnar man inte på mamma då är det kört.*

Att hoten, trots mammans uttalande, inte alltid förverkligas framgår när mamman tillägger:

- *Om det finns dagar kvar (till lördagen) och de är snälla och trevliga kan de få tillbaka det.*

En annan mamma berättar att ett av hennes barn får belöningar om han gör sina uppgifter i skolan. Mamman och barnets lärare har daglig kontakt.

Minskat antal fruktlösa konflikter

För en mamma var det särskilt viktigt att hon fick möjlighet att lära sig att tala med sina barn i stället för att bara *skälla* och *gnälla* på dem. Hon säger:

- *Det som jag fick ut väldigt mycket av, och som jag är jätteglad för att dom lärde mig, var att prata med mina barn. Förut var det bara en massa skäll och gnäll hela tiden... Men, prata med dom på ett annat sätt.*

När mamman ombeds att beskriva hur det gick till att lära sig detta, säger hon:

- *De talade väl om att de tyckte att man skulle prova att ändra tonläget kanske, sätta mig ned och prata allmänt inte bara skälla och gnälla. Ta mig lite tid med dom. Det hade jag väl aldrig innan. Höll bara på med annat.*

Senare i intervjun berättar mamman vad hennes ändrade beteende har fått för effekter. Hon säger:

- *Jag har ju sett att mina barn ändrats kraftigt på att man pratar normalt och inte bara skäller på dom. De är lugnare. De lyssnar faktiskt när man pratar med dom. Nu kan jag ju säga något som är intressant också. Inte bara skälla. När jag ropar väldigt dominant då vill de inte komma. De säger: Vad är det nu då! ... Man märker bara på **hur** man ropar hur fort de kommer och om de kommer överhuvudtaget. Man ska väl försöka vara snäll och trevlig. ... Behandla andra som du själv vill bli behandlad.*

En av de övriga mammorna berättar att hon lärt sig att förbereda barnen inför att familjen ska göra olika saker, vilket underlättar för barnen. En tredje mamma berättar att hon lärt sig att välja sina strider. I båda fallen framgår att föräldrarnas ändrade beteenden minskar antalet konflikter mellan föräldrar och barn.

En av de intervjuade mammorna berättar att det hade stor betydelse för henne att få veta att hennes barn inte bråkade mer med varandra än vad andra syskon gör.

Pappor som tar ett större ansvar

Av tre mammors berättelser framgår att papporna tidigare inte varit engagerade i sina barn. IFAS försökte ändra på detta genom att ta kontakt med papporna. I två fall ledde detta till att barnen började bo växelvis hos sina pappor. I ett tredje fall var det omöjligt att engagera pappan. Det fick då stor betydelse för mamman att IFAS bekräftade att det var omöjligt att engagera honom. I en fjärde intervju nämner inte mamman barnets pappa. I tvåföräldersfamiljerna berättar de flesta intervjuade att de genom stödet av TACT i ökad utsträckning delar ansvaret för barnen och vardagssysslorna. En mamma berättar exempelvis att hon tidigare inte velat belasta sin sambo med att han skulle ta del i ansvaret för hennes ”besvärliga barn”. Mamman har ändrat inställning och anser nu att det är naturligt att dela ansvaret då man valt att leva tillsammans. Mammans ändrade inställning har medfört delat ansvar och en förbättrad familjesituation. I en annan familj berättar pappan att de numera hjälps åt. Han jämför med tidigare och säger:

- *Förut, innan man var med i det här, satte man sig soffan när man kom hem och väntade tills maten var klar. Nu hjälps vi åt, antingen är det hon som gör maten eller så är det jag. Om den ena lagar mat så får nästa ta disken*

Bra att få del av andra vuxnas perspektiv

Ett par föräldrar framhåller att IFAS innebär att få del av andra vuxnas perspektiv på familjens svårigheter och hur de kan lösas. En pappa säger:

- *Det var skönt att få en annan vuxens synvinkel.*

När pappan ombeds beskriva hur detta gick till, säger pappan:

- *De påpekade och frågade sen vad man tyckte själv.*

En mamma, i en annan familj, framhåller som viktigt att de samtal hon hade med TACT var samtal som fick en att tänka efter.

Tips och uppmuntran

Ett par familjer talar om att de *har fått tips och uppmuntran*, vilket de uppskattar. Pappan i en av familjerna tillägger att de ibland har *fått höra sådant som är lite negativt, men inte så hemskt*. Han tillägger: *De blir inte arga*. Istället säger de: *Det här skulle ni kunna göra bättre. Det var mer så i början*, tillägger han. Tipsen gällde *allt möjligt*. Vad de fick för uppmuntran har han hunnit glömma.

Föräldrarna i en av de intervjuade familjerna anser inte att de har fått tips, men önskar att de hade fått det.

Uppmärksamhet och bekräftelse

Några mammor berättar att TACT uppmärksammat dem på situationer där barnen söker deras uppmärksamhet och bekräftelse. Ett par av mammorna är mycket positiva till detta och har också fått positiv respons, av TACT, på att de bekräftar sina barn. För en av mammorna kändes det dock helt fel att få rådet att uppmärksamma barnet i en situation då hon uppfattade att barnet betedde sig störande.

Möjlighet att få enskilda samtal

Flera av de intervjuade framhåller att möjligheten till enskilda samtal är viktig. En av dem säger:

- *Det var också viktigt att få möjlighet att prata av sig. ... Bara det att man inte var ensam mitt i den här kaotiska vardagen.*

I en av de två familjer som inte har fått den hjälp de behöver är både mamman och pappan mer positivt inställda till de individuella samtalen än stödet i övrigt.

Erbjudande om hjälp i akuta situationer

Flera föräldrar säger att det har varit viktigt att veta att "de finns" d v s att det är möjligt att ringa till TACT vid akut behov av hjälp. Ibland upplevs det som ett tillräckligt stöd att veta att möjligheten existerar. En förälder säger: *Ibland räckte det med att veta: Jag kan ringa om det krisar.*

Flera föräldrar berättar hur de har vänt sig till TACT för att få hjälp i olika akuta situationer. Det kan gälla att få skjuts hem från en fritidsaktivitet när det regnar. Det kan gälla att få hjälp med en bil som inte startar. Det kan gälla barn som inte kommer hem som mamman sagt åt dem att göra. En mamma berättar:

- *En gång, två gånger, när jag hade bestämt att X skulle gå hem och han inte ville följa med hem ringde jag TACT och socialtjänsten och XX gick dit och sa att det var dags att gå hem. Då följde han med. Och så hämtade de honom till skolan en gång då han vägrade att gå dit. Kändes skönt att slippa ta det själv och visa honom att det finns flera vuxna som har bestämt att nu är det så här. Det kändes skönt. Att veta att de finns där. För det ska vara på ett visst sätt. Det är skönt.*

I samtliga exempel som ges i intervjuerna blir föräldrarna vänligt bemötta. Ibland får de till sin glädje hjälp trots att de inte riktigt förväntat sig detta. Ibland svarar TACT att de inte har möjlighet att hjälpa till för att de exempelvis befinner sig på annan ort.

Beröm

Flera av de intervjuade berättar att de har fått beröm eller feedback av IFAS. Något som de annars inte är vana vid. Tre mammor lyfter fram detta som en mycket viktig del av det stöd de fick. Alla tre upplever att de på olika sätt var nedtryckta innan IFAS startade. Att få beröm gav dem ökat självförtroende. En av dem säger:

- *Det var mycket beröm och det behövdes nog. Jag växte. ... Beröm var det viktigaste...*

Samma mamma talar vid ett annat tillfälle under intervjun om att bli sedd och få bekräftelse. Hon säger:

- *Man blev sedd och bekräftad. Du duger som mamma. Det duger det du gör. Det betydde mycket.*

Den andra mamman säger:

- *De byggde upp mitt självförtroende och det behövde jag. Jag kände mig som världens sämsta mamma (innan)...*

Den tredje mamman som beskriver berömmet som en viktig del av det stöd hon fick, säger:

- *För jag tror inte man är så van att höra det. Jag tror man är mer van att ta hur jobbigt det är att ens barn inte funkar.*

För hennes del ledde berömmet många gånger till att hon *blev ledsen och grät*, säger hon. Hon säger att det *kändes skönt*, men också innebar *ångest över hur jobbig familjens situation faktiskt var*. Samma mamma tillägger:

- *Att höra att man lagt ned mycket jobb och gjort ett bra jobb. Det är väldigt sällan som någon säger åt en. Jag tror att det tar väldigt mycket på en.*

Två av mammorna och en av papporna (två olika familjer) upplevde ibland berömmet som överdrivet. Pappan ser berömmet som smicker och liknar det vid att bli förförd. Han säger:

- *I och med att det aldrig kom någonting negativt ut ur munnen på dom så tyckte man kanske ibland att det blev för mycket smicker. Det blev kanske lite konstlat. Men det var kanske det som var meningen. Även om jag sa någonting negativt så vände dom det till det positiva. Det är ju ja: Typ som att bli förförd utan att man visste om det.*

När mamman i samma familj får frågan om hon håller med pappan säger hon nej och för sedan ett resonemang kring beröm och IFAS arbete:

- *Nej jag vet inte om jag upplevde det så. Men det var nog kanske så att de lyfte en istället. Att de lyfte det till att det var bra ändå. Fast man kanske tyckte själv att det inte var bra så hittade dom saker som var bra. Det kanske var deras syfte. Det verkar vara deras arbetssätt. Det vet man ju inte. Men så var det nog att de skulle lyfta det som var positivt. För negativa det var vi ju redan från början. Innan vi började. Så har dom som arbetssätt att lyfta fram dom grejer som är bra istället. Då kan det kännas som: Ibland blev det kanske för mycket smicker och medhårs. Men det var kanske det vi behövde.*

En av de mammor som ibland upplevde berömmet som överdrivet för också ett resonemang kring frågan och säger att IFAS plockade fram det positiva och att detta kunde kännas överdrivet. Av det mamman berättar framgår att hon också kunde bli provocerad. Hon säger att hon tänkte:

- *Vadå? Var det bara bra eller? Man kände att det hade inte varit riktigt bra. Jamen är det bara bra, då behöver jag ju inte sitta här om det bara är så bra!*

I efterhand har mamman dock tänkt att *det är den positiva feedbacken man behöver*.

En annan av de intervjuade mammorna anser inte att hon fick beröm. Hon berättar att IFAS sagt att hon *tänker sunt*. Hon säger att hon aldrig förstod varför de sa så när hon bara uttryckt sådana åsikter som alla mammor har, exempelvis att det ska gå bra för de egna barnen i skolan. På frågan om hon tror

att det kan ha varit försök att ge henne beröm, svarar hon bestämt att *beröm var det inte*. Hon förklarar att beröm är något man ger för prestationer inte för tankar som är naturliga och självklara.

De två övriga mammorna och de tre övriga papporna nämner inte beröm eller feedback som en del av det stöd de har fått.

En mamma fick hjälp med relationen till sin mamma

En mamma berättar att hon fick stöd för att upprätthålla sina gränser i förhållande till den egna mamman (barnens mormor). Mormodern gav familjen mycket praktisk hjälp. Hjälpen innebar samtidigt att hon tog över delar av mammans ansvar för hem och barn och i praktiken hindrade henne att ta egna initiativ och använda sin egen kraft. Mormodern nedvärderade och skuldbelade också barnen. Familjens svårigheter vidmakthölls eller förvärrades genom hennes agerande. Att mormodern ställde omfattande och orealistiska krav på samhällelig hjälp försvårade också för mamman. Mamman berättar att när hon lyckats skapa en bättre situation för sig och sin familj blev det möjligt för henne att se att den hjälp hennes mamma gett henne hade vållat henne svårigheter. Mamman säger:

- ... när jag började få ordning på mitt liv ... då såg jag, när jag fått ordning på mitt, hur hon hade betett sig mot både mig och barnen. När jag stod mitt upp i det och var beroende av henne, då ville jag inte se det här. Då blundade jag och det har IFAS också stöttat mig enormt mycket i att jag klarar mig själv. Jag behöver inte ringa till mamma hela tiden. Det var många som öppnade ögonen för mig under den här perioden.

Mamman berättar att förutom stödet från IFAS så har hon fått stöd av sin socialsekreterare och sin sambo i att upprätthålla gränserna mot mamman.

Marte Meo

Flera föräldrar säger att de *inte velat bli filmade* eller att de *valde bort videokameran*. De uppfattar att den anställda i TACT som arbetar med Marte Meo gärna hade velat filma. Det finns trots detta ingenting i intervjuerna som tyder på att det skulle ha varit svårt för familjerna att säga nej. En mamma säger:

- Jag valde bort videokameran. De hade gärna filmat. Jag fastnar ju inte ens. De försökte, särskilt X.

En mamma som sagt ja till Marte Meo, berättar om sina mycket positiva erfarenheter av detta. Hon säger:

- Filmningen var bra ... X hjälpte mig med vad jag gjorde för bra saker.

När mamman ombeds exemplifiera berättar hon om en filmad familjemiddag där filmningen tydligt visade att hon lyssnade på alla sina barn, förklarade saker för dem och bekräftade dem. Mamman säger:

- Det hade jag inte tänkt på att jag gjorde för det gick bara automatiskt...

Mamman berättar varför det hade stor betydelse för henne att få veta detta. Hon säger:

- Alla hade tryckt ner en och tyckt att man var en dålig mamma och så kommer dom och säger att jag gör saker bra.

Föräldrarna jämför stödet av IFAS med annan upplevd eller tänkbar hjälp²¹

Några av de intervjuade jämför IFAS med annan hjälp de erhållit eller med annan tänkbar hjälp. I de allra flesta fallen utfaller jämförelsen till IFAS fördel. Det gäller exempelvis de två familjer som jämför IFAS med de nannyprogram de har sett på TV. En mamma säger att de som är med i nannyakuten nog har läst samma böcker som TACT, men att TACT tillämpar det de läst på ett bättre sätt. TACT uppfattas ha både viljan och förmågan att hjälpa.

21. Detta redovisas ytterligare i bilaga.

I intervjuerna med de två familjer som inte har fått den hjälp de behöver av IFAS framkommer att det finns andra professionella som vunnit deras förtroende. I det ena fallet är det frågan om familjebehandlare och i det andra fallet är det frågan om en läkare. I båda fallen är det frågan om professionella som föräldrarna uppfattar har en mycket hög kompetens. Föräldrarna i en av familjerna ifrågasätter om de som arbetar inom TACT har rätt grundutbildning.

De som ingår i TACT beskrivs som både professionella och personliga

De flesta av de intervjuade föräldrarna beskriver genomgående dem som arbetar i TACT i positiva termer. Av det föräldrarna berättar framgår att personerna ses som både personliga och professionella. Av föräldrarnas berättelser framgår att de i de allra flesta fallen känner stort förtroende för dem som arbetar inom TACT. En mamma säger att hon *fick väldigt bra kontakt* med dem. En annan mamma framhåller att de hade *förmågan att lyssna* och att de byggde upp hennes självförtroende. En tredje mamma säger att de var *lätt samma*. En pappa säger:

- *Det var liksom kul att träffa dom*

Några av de intervjuade framhåller en eller två av dem som ingår i TACT som särskilt viktiga just för dem. Olika professionella framhålls av olika föräldrar. Flera av de intervjuade framhåller dock samma person. Denna person beskrivs som *mjuk* och *mänsklig* och samtidigt *rättfram*. En person som har förmågan att förstå hur det är att leva med svårigheter och därför möjlig att känna samhörighet med. En mamma beskriver denna person, så här:

- *X är rättfram. X är bra. Jag gillar X jättemycket.*

En mamma framhåller samtliga de tre inom TACT som familjen har haft kontakt med som viktiga. De två kvinnorna som arbetar i TACT är särskilt betydelsefulla för henne. Om en av dem säger mamman:

- *X1. Hon är väl, vad ska man säga, hon är väl sådan där pedagog- psykologliknande -aktig ... hon säger så man förstår och är villig att prova... Hon kan sitt jobb. Hon vet hur det ska fungera. Hon är så pedagogisk. Hon förklarar saker så att: Jaha! Så att man förstår och är villig att prova. Och ofta funkar det, fasen.*

Om den andra kvinnan som arbetar i TACT säger samma mamma:

- *Med X2 kan jag prata om allt. Precis allt. ... Hon gav goda råd.*

Att denna person spelar en unikt viktig roll framgår när mamman berättar om det motstånd denna person bjudit henne. Ett motstånd som gav mamman nya insikter om det egna beteendet. Mamman berättar:

- *Hon kunde gå in handgripligt. Hon kunde stoppa. Hon vågade ställa sig framför mig och tala om exakt vad hon tyckte och tänkte om det jag gjorde, utan att jag reagerade så mycket på det. Hade det varit någon annan så hade jag kanske slagit på den personen. Men jag satte mig inte på tvären, liksom. När hon är bestämd då gör man som hon säger. Jag vill nog inte se den människan arg. Årligt: Jag har sett henne halvarg en gång. Hon är extremt bestämd så jag vet inte om jag vill se henne arg. Jag avstår nog. Hon kan nog bli riktigt rejält förbannad när det väl gäller. Det som hon sa, det stämde. Man kunde inte neka. Bara det; att ingen sagt det till mig tidigare. Det är helt sjukt! Man blev paff. Men hon hade ju helt rätt. Hon måste ha sagt det på exakt rätt sätt så att jag fattade vad hon menade.*

I samma familj berättar både barn och vuxna om TACT på ett sätt som visar att de två personer inom TACT som är gifta med varandra utgör en förebild också som familj.

En pappa i en annan familj framhåller *sitt stora förtroende* för dem som arbetar i verksamheten. Han framhåller att de var *personliga* och att de arbetade på ett sådant sätt att det inte kunde vålla besvikelse. När han förklarar grunden för sitt förtroende säger han:

- *Det var nog liksom för att de kom och ... (mamman gör ett inlägg) ... styrde upp saker och ting på ett väldigt personligt sätt, men det var säkert professionellt. Men man märker liksom inte utav det. Det här*

det var liksom ingen Zlatan man satte in för att det bara skulle bli mål utan här kom dom. På Zlatan kan man ju bli besviken om han inte gör mål. Men här blev man nog aldrig besviken.

Mamman beskriver det som att de professionella *var sig själva*.

En annan mamma beskriver TACT som *en bra sammansatt grupp* bestående av *både äldre och yngre* personer. Hon säger:

– *Jag gillar att de har både äldre och yngre.*

Hon fortsätter och berättar att två av dem (en man och en kvinna) blivit hennes favoriter. En av favoriterna beskriver hon som lite äldre. Hon förklarar varför hon uppskattar detta genom att säga:

– *Hon är bra just för att hon är lite äldre. För mina barn har ju mormor och morfar, men de är inte så jättegamla. Sen har vi inte så mycket äldre. Vi har ju inget nätverk. Mina barn såg henne som en äldre person. Det tror jag är jättenyttigt. Hon är ju inte jättegammal. Men ändå lite äldre. Det tyckte jag var jättebra.*

När mamman berättar vidare framgår att hon uppskattar också annat hos denna person. Mamman säger:

– *Hon är härlig. Alltid glad och glittriga ögon.*

En av de intervjuade mammorna beskriver inte personerna, men framhåller hur viktigt det var att de anställda i TACT hade viljan och förmågan att både lyssna och hjälpa.

Två mammor berättar om övervägande mycket negativa upplevelser. En av dem jämför dem som arbetar i verksamheten med små barn som hon låter hållas. Det innebär en lättnad när hon slipper träffa dem för då kan hon själv bestämma vad hon ska göra. Hon konstaterar:

– *Det är tragiskt när man inte lyssnar... När man jobbar med folk gäller det att läsa med ögonen. Inte bara med öronen. Och inte bara säger så här ska det vara.*

Den andra mamman med negativa upplevelser säger om en av dem som ingår i TACT:

– *... Jag tror han aldrig gillade mig riktigt. Och det var nog ömsesidigt måste jag säga.*

Pappan inflikar att *personkemin stämde inte*. Mamman fortsätter:

– *Inte med honom. Den gjorde inte det... Det var svårare att skämta med honom också.*

Det framgår av vad mamman berättar att hon föredrar två av de personer som ingår i TACT framför de två övriga. Både mamman och pappan är mer positivt inställda till de individuella samtalen och till dem de samtalade med, än det övriga stödet de fick del av. Möjligen kan det vara så, säger de, att samtalen underlättades av att de som de samtalade med kände familjen. Mamman beskriver en av dem hon samtalade med som *väldigt mjuk* och den andra som *jättetrevlig* att träffa. Mamman tillägger att det var *skönt* att prata. Hon är dock osäker på om samtalen innebar en hjälp och ledde till något. Pappan säger med ett uppskattande tonfall att den han samtalade med var *alldaglig*. Pappan beskriver den person han samtalade med som en person som hade förmågan att *lyssna* och var *lätt att prata med*. Det var också en person som *gav tips som fungerade*.

Tillfälligt ekonomiskt bistånd som underlättat vardagen eller har haft stor betydelse på annat sätt

Två föräldrar (i två olika familjer) berättar om tillfälligt ekonomiskt bistånd som har haft stor betydelse för dem.

En mamma berättar att hon fick ekonomiskt bistånd till en tvättmaskin. Detta gjorde att hon inte behövde gå till tvättstugan och lämna barnen ensamma hemma. Hon fick också ekonomiskt bistånd för att under en begränsad period minska arbetstiden och få utrymme att ägna sig åt att stödja barnen.

En pappa som blivit intervjuad vid två tillfällen, berättar vid första tillfället om hur han fått tillfälle att delta i lägerverksamhet tillsammans med ett av barnen. Det är uppenbart att detta var mycket viktigt

att få göra tillsammans med barnet. Läggerverksamheten innebar också en möjlighet till kontakt med andra föräldrar utifrån ett gemensamt intresse. Kontakten med de andra föräldrarna fortsatte under det påföljande året. Vid intervju nummer två visar det sig att pappan inte fått ekonomiskt stöd för att han och hans barn skulle kunna delta i läggerverksamheten påföljande år. I intervjun dolde pappan sin besvikelse genom att tona ned betydelsen av att delta.

Stöd i barnens skolsituation

När föräldrarna talar om vilket stöd de har fått av IFAS i barnens skolsituation, berättar de om stöd vid utvecklings- och åtgärdssamtal, hjälp med att byta skola, ordnande av en lämplig praktikplats eller krav som ställs på skolan för att skolan ska ta sin del av ansvaret för att barnen klarar sina studier. Det sistnämnda kan innebära att skolan ger barnen uppgifter, material och stöd för att de ska kunna komma ikapp eller att skolan ger föräldrarna regelbunden information om barnens prestationer och situation i skolan. Stödet kan även innebära att lärarna uppmanas att inte ha för låga eller obefintliga förväntningar på barnens prestationer.

Av några föräldrars berättelser framgår att skolan bagatelliserat barnens svårigheter samtidigt som de själva har varit oroliga. En mamma berättar att hennes barn hade det *jobbigt* redan på dagis. Skolan försökte lugna mamman med att det skulle växa bort. Men det växte aldrig bort. I stället blev barnet *det svarta fåret* när han började i skolan. Han kunde inte sitta still på lektionerna. Han hamnade i ständiga konflikter. Först när barnet fick en lärare som insåg att barnet behövde en omfattande hjälp förbättrades situationen. Mamman beskriver den läraren som *jättebra*. När barnet fick en assistent och medicin, förbättrades situationen, men riktigt bra blev det inte förrän barnet kom till Klöveren.

En annan mamma beskriver den negativa och uppgivna attityd skolan visat innan stödet från IFAS. Hon säger:

- *och de, lärarna, i alla fall en av lärarna, som mest hade inställningen att det här var inte hon intresserad av, ... hela hennes inställning, kroppsspråk: ... Pust och stön och ånk och (hon sa) till sin chef: Hur ska vi hinna det här. Högen var ju såhär (jättehög) med ogjorda grejer sen. ... (flera år tillbaka) och nu går X sista terminen i 9:an. Det kommer aldrig och funka.*

Mamman berättar att *skolteamet varit involverat* tidigare, men då har inga egentliga förbättringar kommit till stånd. När IFAS ställde krav innebar det en avgörande skillnad mot tidigare. Mamman berättar:

- *Då blev det jättemycket fokus. Skolteam och så har ju varit involverade många gånger, men det har liksom aldrig blivit resultat, utan nu kom det andra aktörer (IFAS) in på "marknaden" och då ställde de ju lite krav också. De (skolan) fogade sig väl de också.*

Mamman fortsätter med att beskriva vad TACT gjorde. Hon säger:

- *De (TACT) tågade in där och gjorde klart vad deras syfte var, varför dom var där. Det fanns inte alternativet att dom inte hade tid. Det är ju deras (skolans) skyldighet att eleven ska uppnå sina mål ju så det var inte så mycket att be för. De tog sig tid.*

Genom IFAS förändrades skolans attityd helt. Mamman berättar vidare:

- *Det var ingen som hade den inställningen att det inte skulle funka. Inte ens rektorn. Rektorn sa att det var tvunget. Han hade väl också ögonen på sig.*

För föräldrarna innebar detta en stor lättnad. Mamman fortsätter:

- *På så sätt var det skönt för om vi som föräldrar hade gått in och kämpat med skolan och inte fått den responsen var det skönt att någon stod framför oss och tog den tjurfäktingen så slapp vi. Dom gjorde det jättebra. Det blev mycket enklare allting.*

Pappan håller med genom att inflika:

- *Så i stället för att man fick stänga sig blodig på vartenda problem som man hade så blev man avlastad det.*

Mamman avslutar:

- *Vi kunde fokusera på andra grejer*

Pappan tillägger instämmande att IFAS sagt: *det här kan ni göra hemma. Så sköter vi resten.* Pappan avslutar:

- *Man har inte tid med allting.*

Barnet kunde med hjälp av intensivt stöd i studierna avsluta grundskolan med godkända betyg i samtliga kärnämnen.

I ytterligare en familj framhåller mamman att IFAS utgjorde ett stöd genom att ställa krav på barnens skolor. De har varit *påstridiga med skolor*, säger hon. *De har varit med och sagt vad (barnen) behöver.* Samtidigt har de berättat *vad de ställer upp med.*

För flera föräldrar är det viktigt att få stöd i mötena med skolan. Dessa möten kan annars upplevas som mycket svåra. En mamma har mycket negativa upplevelser av att möta skolan på egen hand. Hon säger:

- *Jag tycker skolmöten har varit jättejobbiga. Det har varit så negativt jämt.*

Senare under intervjun säger samma mamma:

- *För många gånger är man väldigt ensam när man ska träffa rektorer och lärare. Och det känns jättemånga gånger att alla är emot en.*

Att få stöd av IFAS innebar en stor skillnad. IFAS har hela tiden stått på hennes sida i kontakterna med skolan, säger mamman. Hon berättar att hennes barn också fått eget stöd av IFAS för att klara svårigheter.

Mamman har också önskat och fått stöd när hon haft kontakt med en expert som skulle hjälpa ett av barnen. Hon säger:

- *För jag har tyckt det varit skönt att vara två som hört vad som sagts. ...*

Mamman upplever att hon fått ett gott stöd och upplever att de professionella i TACT verkligen ville ge henne stöd.

- *Så har det ju känts för oss, att de har varit här för oss. För att vi ska få det bättre.*

Vid ett annat tillfälle under intervjun säger mamman:

- *De har varit ett stöd hela tiden. Man känner att de är med och är ett stöd.*

Trots mammans mycket positiva upplevelser av stödet från IFAS vågar hon inte lita på att hon alltid ska få stöd. Hon säger:

- *Man har vetat att man har en med som är kanske med en. Det har varit skönt.*

På en direkt fråga svarar mamman att de också kunnat tala igenom vad som förevarit under mötena med skolan under ett efterföljande möte i nära anslutning till mötet i skolan. Hon säger:

- *Ja så har vi alltid gjort att vi har haft ett möte i nära anslutning. Det är också en väldigt bra grej att göra.*

För en mamma var det viktigt att stödet från IFAS innebar en bekräftelse på den egna upplevelsen av att barnens lärare inte lyssnade på henne. De allra flesta av de intervjuade föräldrarna upplever att IFAS står på deras sida under samtalen med skolan. En mamma berättar exempelvis att den från TACT som, tillsammans med henne, deltog i möte med skolan, kunde klargöra att familjen inte alls stressade om morgnarna som lärarna trodde.

Byte av lärare eller tillsättandet av en elevassistent kan förändra skolsituationen helt. En mamma ger exempel på att hennes barn med utagerande beteende blev betydligt lugnare med en elevassistent som brydde sig om honom, som förstod att han hade en svår skolsituation och frågade efter hur han mätte. *Hon var helt underbar*, säger mamman.

I några fall har familjerna fått hjälp med att byta skola till Klöver. De föräldrar som har barn på Klöver talar i mycket uppskattande ordalag om verksamheten där. En av dem säger:

- *Hon hamnade på Klöver. Det förbättrade kraftigt... Ja, Gud det var det bästa som kunde hända henne. Hon lärde sig mycket. Den X som började där finns inte längre. Nu är hon en ängel. Hon har ändrat sig på alla håll och kanter, både fysisk o psykiskt...*

En annan mamma säger:

- *Då fick vi Klöverskolan och det var tack vare IFAS. ... och vi fick in honom fort. Det var en otrolig hjälp. Kanonbra för barn som behöver... Många vuxna per elev. ... Det var helt fantastiskt och att jag fick känna mig som en bra mamma.*

En tredje mamma berättar:

- *Och så beslutade man att placera honom på Klöverskolan. ... En träningskola för stökiga barn med den här problematiken. Det har varit jättejättebra både för honom och för mig. För han har fått lära sig sätt att hantera sin ADHD ... inte bara impulsivhandla.*

En mamma berättar att skolans samarbetsvilja begränsades till den tidsperiod som IFAS hade kontakt med skolan. De vecko- och månadsbrev hon fått i samband med stödet från IFAS, liksom den information hon fick från skolan, *så fort något inträffade* upphörde tvärt när IFAS avslutat kontakten.

Mamman i en av de familjer som inte fick den hjälp den behövde anser inte att hon hade någon glädje av att IFAS deltog i hennes möten med skolan. Personen från TACT, *trackade ned* på henne genom att ensidigt ta parti för skolan och mot henne. En person från skolteamet som också deltog hade däremot förmågan att se från *bägge håll*, berättar mamman. Mamman uppskattar detta men anser inte att det uppvägde den trackning som hon uppfattar att hon utsattes för.

Stöd i att ge barnen en aktiv fritid

De intervjuade familjerna berättar om olika aktiviteter som de genomfört tillsammans med TACT. Det gäller exempelvis bowling, minigolf och simning. Familjerna ger också exempel på att TACT följer med till barnens ordinarie organiserade aktiviteter som exempelvis fotboll. Det finns exempel på att man åkt och fikar, besökt en specialaffär eller haft en heldag på Gröna Lund. De allra flesta exemplen som ges visar att aktiviteterna är mycket uppskattade. En mamma säger:

- *X1 och X2 åkte med honom till Västerås och tittade i hockeyaffär och i motorcykelaffär. Så det tyckte han var livet. Det.*

En mamma säger:

- *Vi bowlade. Det var roligt.*

En pappa talar mycket uppskattande och med inlevelse om roliga utflykter som han och barnen gjort tillsammans med TACT. Det framgår att de på så sätt besökt platser de tidigare inte besökt och att han och barnen har haft roliga upplevelser tillsammans som blivit till gemensamma minnen.

Det finns också exempel på att TACT uppmuntrar och ger goda råd som ska underlätta för barnen att delta i organiserade aktiviteter. I samband med en intervju framhåller en person i TACT för en pappa hur viktig ridningen är för barnet och hur viktigt det är att pappan gör barnet sällskap. En mamma berättar att hon har fått rådet att låta det medföljande syskonet få fikapengar. På så sätt slipper barnet att ha tråkigt när syskonet spelar match och får i stället möjlighet att ordna det trevligt för sig.

En mamma ger exempel på hur den gemensamma fritidsaktiviteten används som ett tillfälle att påvisa för henne hur barnen gång på gång söker hennes uppmärksamhet och att hon då bekräftar dem. Hon berättar:

- *De sa; titta på mig, mamma! Se vad jag kan! Det var nog ingenting jag tänkte på själv att de sökte min bekräftelse, men IFAS öppnade ögonen för att nu sa han så och nu sa hon så. Och du bekräftade dom. Sådant där man inte tänker på. ...*

Ett par familjer berättar att sönerna som inte frivilligt lämnar sina datorer, blivit tillsagda av TACT att de måste följa med på aktiviteter. Motvilligt har de följt med. En av mammorna ser detta som positivt. Hon förklarar det med att barnet har lärt sig *att han inte vunnit kampen*. En annan mamma har uppfattningen att utflykten *blev helt fel* eftersom barnet tvingats till den.

Av flera familjers berättelser framgår att de fortfarande är engagerade i olika fritidsaktiviteter, både sådana som är organiserade och sådana familjerna ordnar på egen hand som exempelvis att *gå och simma*. Det är uppenbart att den geografiska närheten underlättar eftersom den gör att det inte är nödvändigt med bil för att barnen ska kunna, simma, rida o s v.

Hjälp med myndighetskontakter och samordningen av myndighetskontakterna

En mamma lyfter särskilt fram att familjen fick hjälp i kontakten med alla myndigheter. Detta innebar en stor och välbehövlig avlastning. Hon säger:

- *... vi fick jättemycket hjälp med myndighetskontakterna. Det var jätteskönt. Det är en av de tuffaste bitarna för en som förälder att få det att funka med alla myndigheter. ... Skola, socialtjänst, BUP. Alla de här svåra... Framför allt tycker jag det är svårt att göra sig hörd. Man vet att man har ett jättestort problem. Men det är ingen som nästan tror på en att det är så stort. Då behöver man de här insatserna... Det fanns folk som kunde samordna alla de här insatserna på ett och samma ställe. De ordnade och höll i mötena, såg till att tiderna genomfördes man fick hjälp med det. När man har så här mycket problem som vi haft ... man lever i en värld som jag tror många människor inte upplever. Man känner sig väldigt vilsen som förälder... svårt för folk att tro på en. Barnen blir illa behandlade av vuxenvärlden. Så då var det skönt med alla de här insatserna.*

Vid ett annat tillfälle under intervjun utvecklar mamman sitt resonemang kring varför det öppna samarbetet mellan de olika verksamheterna är så viktigt. Hon säger:

- *Och så tycker jag att det här samarbetet mellan olika instanser underlättar så otroligt mycket. Att alla faktiskt pratar med varandra. Det är en sak med IFAS som är toppen. Alla vet.*

Ytterligare en mamma framhåller samarbetet mellan de olika myndigheterna som viktigt. En tredje mamma menar att de i IFAS samverkande myndigheterna hade makt och inflytande och därmed förmågan att hjälpa. Detta redovisas i avsnittet nedan.

Reflekterande team

De intervjuade föräldrarna har olika uppfattningar om att delta i möten med de reflekterande teamen. Ingen av föräldrarna använder begreppet reflekterande team. Föräldrarna talar om de reflekterande teamen som *mötena på måndagarna*. De flesta betonar att det var *stora möten*. Flera av de intervjuade säger att det var *svårt* eller *onaturligt* att inte få yttra sig när andra talade om dem och deras situation. Två av mammorna har mycket positiva erfarenheter. Tre mammor säger att det var *läskigt först*, men att mötena sedan kom att innehålla sådant de hade nytta av. Två mammor har mycket negativa upplevelser. Papporna och en av mammorna säger ingenting eller nästan ingenting om mötena med de reflekterande teamen.

En av de två mammor som är mycket positiva jämför de reflekterande teamen med möten i hennes barns skola där hon aldrig blev lyssnad på och där skolan lovade åtgärder som aldrig genomfördes. Hon

framhåller mötena med IFAS som möten där hon blev lyssnad på och där de professionella som deltog hade viljan och förmågan att hjälpa henne. Mamman säger om de reflekterande teamen:

- *Jag tyckte det var jättebra dels att jag fick prata med några om hur jag hade det. Några som lyssnade på hur jag mädde och några som hade makt och inflytande och kunde göra någonting. För jag hade suttit med dåvarande rektor och jag vet inte hur många möten på skolan och hon: Ja, det här ska vi ordna. Det här ska vi fixa. ...*

Skolans utfästelser förverkligades dock aldrig. Mamman fortsätter berätta:

- *Det hände aldrig någonting. Ingenting. Till slut sa jag: Jag är så trött att sitta på de här mötena Det händer ingenting.*

När mamman fortsätter berätta framkommer återigen den stora skillnaden hon upplevde mellan skolan och IFAS. Mamman säger:

- *Men jag kände att här (med IFAS) kommer det att hända någonting. För det vara helt andra människor. Och så satt ju några bakom som reflekterade över vad man sa. Jag kände direkt att dom lyssnade på mig och att de ville verkligen hjälpa.*

Den andra av de två mest positiva mammorna framhåller mötenas goda struktur, att mötena innebar att få del av olika professionellas syn på familjens problem och att föräldrarna fick lära sig vissa *knep* för hur de skulle kunna göra. Mamman framhåller också som positivt att de olika professionella var personer som hon träffat tidigare och som var insatta i sonens skolproblematik. Hon berättar:

- *Det jag tyckte var bra: Det var väl att dom hade en bra struktur på sättet dom jobbade. De möten som X (pappan) och jag gick på, på måndagar. Att vi hade en grupp där vi satt och pratade runt. Antingen om vi hade något problem som uppstått eller de här målen som vi skulle ha. Sen satt det så 'na här iakttagare bakom en som kunde reflektera. Det tyckte jag var rätt så bra. Det var liksom, då fick man det ju från olika håll. De som satt därbak var tysta åhörare. De skulle sen reflektera vad de uppfattat om det var ett problem som vi kanske inte var överens om. Problem som vi hade redan innan vi började IFAS att vi liksom hade svårt att hålla samman familjen. Lära oss knep och lite hur man skulle göra. Saker man behövde ändra på själv och tänka på och. Det sättet tyckte jag var rätt så bra faktiskt. ... En sak som jag också tyckte var bra var att det var inte många av dom satt där, eller alla som satt där var ju inte helt främmande för vem vi var i och med det var många personer man träffat via skolteam och BUP och på det sociala ju. Tomas, Anna och Carina och den andra Carina – det var ju inga nya människor. Det var ändå en del som kände till X (sonen) och hur han hade det i skolan när man satt o pratade. På så sätt kan jag tycka att det var rätt så bra.*

Tre mammor säger att *det var läskigt och jobbigt först* med de stora mötena. De tycker att det kändes konstigt att bara sitta och lyssna medan IFAS talade om dem och deras familjer. En av dem framhåller att det var särskilt svårt för henne när den egna mannen skulle tala. Detta visade sig dock vara nyttigt för honom, säger hon. Mamman berättar:

- *Jag vill gärna svara åt honom men å andra sidan fick ju han lära sig att svara själv. Det är ju nyttigt. Jag vill gärna kunna slänga in en kommentar när folk sitter och pratar. Jag höll på att bli tokig sen när det var min tur hade jag inget att säga. Det var lite läskigt först: Ska ni sitta där och lyssna? ... Jag lärde mig.*

Hon avslutar med att berätta att det mesta som IFAS talade om var positivt. När hon berättar vad mötena handlar om säger hon att de handlade om: *Hela barnens situation. Allting.*

En av de två övriga mammorna som säger att mötena till att börja med var *läskiga och mycket jobbiga*, tillägger att de blev *nog* bra och lärorika. När en av de två mammorna berättar om sina första intryck, säger hon:

- *Jag tror vi var på ett möte först på socialtjänsten och träffade alla. Ett stort möte. Mycket folk. Mycket stolar. Första intrycket var såhär: Åh! Herre Gud! Vi hade blivit förvarnade, men det blev ändå såhär. Mycket nya människor. Mycket ansikten vi inte kände igen. ... Det var mycket nytt.*

Den andra mamman säger:

- *Då satt vi uppe på socialkontoret då. Vi satt i en grupp såhär. I början tyckte jag det var läskigt. Jag är inte den som lämnar ut mig inför så många o så pratar. Alltså det var ju så jobbiga saker ibland. Och många som lyssnade.... Först var det jättejättejobbigt. Att ha personer bakom som jag inte skulle se. ...*

Båda mammorna för ett resonemang kring mötena och menar att de inte bara var jobbiga, utan också gav effekt. En av mammorna berättar att hon grät mycket under mötena. Särskilt mycket grät hon då hon fick beröm. IFAS reflektioner kunde kännas *bra, spännande och kul*. Hon kunde känna att *de lyssnade* och gav *hjälp*. Först under de sista mötena tyckte hon att modellen blev begriplig genom att det blev möjligt för henne att se att det de hade arbetet med hade gett resultat. Mamman säger:

- *jobbet vi hade gjort...att det faktiskt hade gett resultat. ... man fick lite Aha-upplevelser. Nu förstår jag varför vi gjort såhär.*

Den andra mamman säger:

- *...man lärde sig nåt på det också så det var nog bra. Vi satt i ring och pratade. ... Vi hade innan vi började arbetet satt upp mål för varje barn och för mig. Vad jag skulle uppnå och vad de skulle uppnå.*

Hon berättar att målen exempelvis gällde läggtider, att ett barn skulle ändra sitt beteende och att hon och en av barnens pappor skulle få en bättre relation. Hon berättar vidare:

- *Sen när dom hade reflekterat klart fick jag ju tala om hur jag hade uppfattat det de sa. Hur det kändes när de hade sagt de här grejerna och jag vet gånger jag var jättegenerad när de kom och träffade sådana här ömma punkter.*

Mammorna i de två familjer som inte fick den hjälp de behövde har mycket negativa erfarenheter av de reflekterande teamen. En av dem anser hela idén obegriplig och befängd. Hon säger:

- *Sen skulle man ju träffas varje måndag för att prata om dittan och dattan. Vad jag var för människa liksom... jag lämnar aldrig ut mig själv... då sitter de och skriver upp på en tavla det och det...jag förstår inte....*

Mamman ger sedan ett exempel på hur IFAS ville att hon skulle införa regler för sonen som hon själv inte finner önskvärda eller kan tänka sig att leva upp till. Hennes tonfall visar att hon finner detta helt befängt. Den andra mamman med negativa upplevelser säger:

- *Det var ju alla de här måndagarna. De satt då och berättade vad som hänt under veckan. Sen i slutet då då frågade de oss om vi fått några tips o vi sa nää vi kom inte på någonting direkt...Jag hatade måndagarna. Jag avskydde de där måndagarna. Verkligen. Det gjorde jag. Så: Nää! (med eftertryck).*

Mamman framhåller att hon inte tycker om att sitta med ryggen mot dem hon talar med och att hon vill kunna kommentera omedelbart för att det ska kunna bli en diskussion eller för att hon genast ska kunna tala om när hon blivit missförstånd. Hon berättar:

- *... Man satt med ryggen vända mot varandra och så. Det har jag också väldigt svårt för att göra. Ska man sitta och diskutera då vill jag gärna slänga in min kommentar på en gång så att det kan bli en diskussion liksom. Fall dom har missuppfattat mig, eller då kan jag säga det: Nejmen så tyckte jag inte. Så sa jag inte ... OK även om de sitter och pratar visst kan jag hålla tyst då, men jag har inte lust att sitta med ryggen mot dom... Jag kan inte sitta o prata om en människa som sitter i rummet ... som bara ska sitta och lyssna utan och kommentera **Nää åhrbrh** SÅNT GILLAR INTE JAG Jag har svårt för sånt. ... Jag vill gärna sitta och titta på människan som pratar. Även fast jag bara lyssnar så vill jag gärna sitta och titta. Men då var jag tvungen. NÄÄ det var inte min grej. Det var det inte.*

Pappan i samma familj säger att han har lite lättare att lyssna än sin fru och är van från sitt arbete att göra detta. Både mamman och pappan framhåller dock att på arbetet sitter man inte med ryggen mot varandra utan man tittar på varandra när man pratar.

För en av familjerna innebar det svårigheter att inte kunna påverka vilken dag mötena skulle äga rum.

Om att formulera mål

Några av de intervjuade berättar att de satte upp mål och delmål för vad som skulle uppnås med hjälp av stödet från IFAS. För några innebär målen och delmålen påtagliga upplevelser av att det arbete de gjort gett resultat och medfört förbättringar. En av dem berättar:

– *De gav mig mycket positiv feedback. Men se, du har klarat av det här målet! Nu kan vi stryka det.*

Samma mamma berättar att detta hjälpte henne att tro på sig själv och tro att hon var *en tillräckligt bra mamma*. Hon berättar också att innan hon fick stöd av IFAS hade hon föreställningen att hon var tvungen att se till att hemmet var mycket välstädat. Detta försvarade för henne i mammarollen. Hennes föreställning har nu ändrats. Hon säger:

– *Det behöver inte vara så välstädat som jag hade en bild av att det skulle vara.*

En annan mamma beskriver det som obegripligt och nästan outhärdligt svårt att sätta upp delmålen. Hon upplever att hon lämnades att göra detta på egen hand och kände sig både spyfärdig och arg. Hon säger:

– *Att sätta upp delmålen för att märka om vi uppnått målen. Det var svårt. Det var jättesvårt. Så det var det som gjorde mig så himla trött. För målen är ganska enkelt. Det vet man ju; det här har vi problem med. Men det andra var svårt. Just då var jag spyfärdig ett tag för jag hade så svårt att hitta de här punkterna. Jag blev nästan arg till slut. Hur ska jag kunna veta?*

I efterhand uppfattar hon det som att delmålen tydliggjorde att hon och hennes man hade gjort ett jobb som givit resultat. Hon säger att *på de sista mötena sen fick man lite Aha-upplevelser. Nu förstår jag varför vi gjort såhär.*

Ett föräldrapar berättar att de fortfarande är i stort behov av hjälp. Efter att det första viktiga målet uppnåtts hade de gärna velat ha fortsatt stöd om än inte lika intensivt som tidigare. En av föräldrarna säger:

– *När det målet var över skulle vi fått ytterligare tid att jobba med familjen.*

Avslutande resultatredovisning

Några synpunkter från barnen

Under fyra intervjuer är ett eller flera barn med under delar av intervjuerna. I två familjer finns bebisar med under intervjun. I ett fall tillhör babyn familjen och i det andra fallet är det en baby åt vilken familjen är barnvakt. I båda fallen får babyn mycket fysisk kontakt. I en av familjerna är det helt och hållet mamman som har hand om babyn. I den andra familjen är det ingen tvekan om att det är mamman som är huvudansvarig, men pappan har också vid något tillfälle babyn i sin famn. Ingen av bebisarna gråter eller visar något missnöje under intervjun.

När de lite äldre barnen i en av familjerna berättar framgår det att två av personerna i TACT utgör deras förebilder. Ett av barnen berättar att de har hästar och att hon sett deras hus. Hennes pappa säger att han gärna skulle vilja ha ett sådant hus. Samma barn berättar om en rolig utflykt till Busborgen med sin pappa och med de två personerna i TACT.

I en familj säger barnen att de minns lite grand. Minnena handlar om en av personerna i TACT, att familjen filmades och att deras tidigare husdjur var med. Ett av barnen tyckte att han fick konstig röst på inspelningen. Ett av syskonen berättar att den som filmade *kollade hur de pratade och hur det hade varit och så.*

I en familj nämner barnet tre personer i TACT som han tyckte om att träffa.

En mamma berättar att hennes dotter mycket uppskattade kontakten med en person i TACT. *Hon gillade honom väldigt mycket. Hon blir glad när hon ser honom på sta'n nu också och hejar och pratar*, berättar mamman.

När det gäller sonen är det svårare att avgöra vad han tyckte. Mamman suckar när jag ställer frågan om vad han tyckte och säger:

– *Han tycker inte om andra människor. Han är speciell med människor. Han var nog ganska neutral.*

Om kontakten med socialtjänsten

Flera av de intervjuade nämner att de har kontakt med socialtjänsten. De allra flesta av dem har positiva erfarenheter av kontakten. Bara en intervjuad talar om socialsekreterare som inskränkta och begränsade. Hon har erfarenhet av socialsekreterare i flera kommuner och uttalar sig om socialsekreterare i allmänhet. Socialsekreterarna omnämns annars som personer med sitt förnamn och inte som en del av en organisation eller myndighet som soc eller socialtjänsten. En pappa säger att han har väldigt stort förtroende för sin socialsekreterare. Förtroendet är så stort så *säger hon någonting* så gör han så, säger han. En mamma beskriver familjens två socialsekreterare som *världens bästa* och som personer som ger henne stöd och hjälp. En mamma som beskriver att hon har haft ett ambivalent förhållande till sin socialsekreterare och till socialtjänsten, funderar nu på att själv utbilda sig till socionom.

För en pappa kändes det som en stor seger att socialsekreteraren *erkände* att de klarat behandlingen. Han säger:

– *Hon trodde inte vi skulle klara av det. Jag njöt när jag fick höra det. Att hon gick på världens landmina. Men hon erkände ju själv. Hon sa det efteråt på utvärderingen.*

Två mammor berättar om insatser, utom IFAS, som inte har varit till nytta för dem. I ena fallet var det frågan om en kontaktperson för barnet och i det andra fallet en privat familjebehandlare. Det framgår av det mammorna berättar att de vänt sig till sin socialsekreterare som omedelbart tagit det de sagt på allvar och avslutat insatsen.

En mamma har positiva upplevelser av socialtjänsten i samband med att hon får stöd av IFAS. Efter att kontakten avslutats har hon däremot negativa upplevelser genom att hon inte blivit informerad vid det eller de tillfällen som barnens pappa återfallit i missbruk. Hon framhåller att detta är mycket viktigt att hon får veta för barnens skull. Det var också överenskommet att hon skulle bli informerad. När hon framförde kritiken tog inte socialtjänsten den till sig utan gick i försvar.

En förälder uppskattar en av sina två socialsekreterare, men skulle gärna slippa den andra.

En mamma berättar att hon fått god hjälp av beroendecentrum genom samtal och gemenskap med andra i samma situation. Innan kontakten med beroendecentrum påbörjades hade hon en helt annan uppfattning, nämligen att hon inte hörde hemma där.

Om kontakten med barn- och ungdomspsykiatri

En mamma som väntat mycket länge på barnpsykiatriska utredningar för sina barn uppskattar att IFAS såg till att utredningarna kom till stånd.

De intervjuade som berättar om sin kontakt med barn- och ungdomspsykiatri har olika erfarenheter. En mamma berättar att hon har lärt sig mycket om sina barns svårigheter bl a genom samtal med barn- och ungdomspsykiatri. Det har också varit möjligt för henne att ta med sig sin mamma till BUP för att hon skulle kunna få en förståelse för hur stora svårigheter barnen har.

En annan mamma har motsatta erfarenheter. Hon säger:

– *Det var ju typ: Han har ADHD. Vad bra. Här har du lite tabletter och sen blir det säkert bra. Sen får man inte mycket mer kunskaper.*

Mamman kallar detta *Kunskapslöst*. Både hon och sonen hade behövt få mer kunskap. Sonen hade behövt få veta vad diagnosen innebär utöver att han har *dåligt temperament* eller *kort stubin*, säger mamman.

Föräldrarna i en av familjerna upplevde sig inte förstådda i sin kontakt med BUP. En av de anställda ifrågasatte deras upplevelser genom att referera till egna privata erfarenheter. Föräldrarna anser att hennes erfarenheter inte alls stämde överens med deras och att det inte fanns någon anledning för henne att tro att deras familjesituation skulle vara densamma som hennes.

En mamma anser att barn- och ungdomspsykiatrin gjorde konstiga tester och ställde konstiga frågor om och om igen om hur barnet mår psykiskt. Samma mamma är positiv till att BUP tar salivprov för att kunna forska om huruvida det finns genetiska faktorer som påverkar barnens svårigheter.

Två mammor berättar om svårigheter i kontakten med barn- och ungdomspsykiatrin, innan respektive efter kontakten med IFAS. En mamma säger att *man är ganska utlämnad, särskilt när man har de här barnen med de här svårigheterna. Det är ingen självklarhet att man får hjälp med en gång.*

För den andra mamman är det obegripligt och jobbigt att sonen nu ska behöva vänta fem veckor på en tid trots att han har haft kontakt med samma barn- och ungdomspsykiatrimottagning i fem år. Hon säger:

- *Ja, det har blivit lite underligt nu. Nu är han inskriven igen. Han ska gå på ny utredning. Det är rörigt med dom. Man får ligga på. Det är jättesvårt att få tider. Han har gått här på BUP i Sala i fem år och ändå hade de inte honom i rullarna. Han ska skrivas in på nytt för att han varit på NEP. Så det har tagit oss 5 veckor att få en tid. Då blir jag lite såhär irriterad. Sådana saker kan jag tycka är drygt att hålla på med.*

En mamma uppfattar det som negativt att familjen ska få *en pensionerad läkare. Han kanske dör vilken dag som helst*, säger hon. Men, *det finns inga läkare*, konstaterar hon.

Har familjernas situation förbättrats

De allra flesta, nio av elva intervjuade familjer, berättar att familjens situation förbättrats genom stödet de fått av IFAS. I en intervju framkommer att en förälder som tidigare har levt på försörjningsstöd har börjat förvärvsarbete. I en annan intervju berättar en förälder att hon är på väg att avsluta en kvalificerad yrkesutbildning och att hon har goda möjligheter att få ett arbete som motsvarar hennes kvalifikationer och som hon kan trivas med. I en tredje intervju framkommer att föräldern planerar för kommande studier och yrkesliv efter att under flera år ha varit sjukskriven. I de flesta intervjuerna framkommer att barnen fått en förbättrad skolsituation. Två mammor berättar att de har lärt sig att tala med barnen och inte bara skälla på dem eller gapa och skrika. En av mammorna berättar att både hennes egna och barnets aggressiva utbrott har minskat och därmed konflikterna dem emellan. En tredje mamma berättar att hennes barn fortfarande får utbrott men innan IFAS var de tio gånger värre. För egen del har hon lärt sig säga ifrån till andra människor när hon behöver göra det.

Den mamma som är på väg från studier ut i arbetslivet säger att det har stor betydelse för henne att visa sina barn att det är viktigt att studera. Hon önskar att hon själv fått med sig detta från sina föräldrar. Hennes kommande arbete kommer att ge familjen en bättre ekonomi. Detta innebär möjligheter att ge barnen vad de behöver och de kommer att kunna åka på utlandssemester. Mamman berättar att hennes barns skolsituation har förbättrats på ett avgörande sätt. Barnens nuvarande lärare är bra och positiva till att ha en regelbunden mejlkontakt med henne. De svårigheter som nu uppstår i skolan och familjen är möjliga för henne att tackla.

En annan mamma säger: *Nu har allt fallit på plats igen.* Hon berättar att familjen nu har bestämda tider för att äta tillsammans. Barnen har fått bestämda tider för när de ska gå till sängs. När mamman jämför med hur det var tidigare konstaterar hon att det är stor skillnad. Förut, säger mamman hade hon *nästan panik* när hon skulle hämta hem barnen från fritids för hon orkade inte med dom. Det är stor skillnad mot hur det är idag då hon ser fram emot att få hem dem i stället. Mamman fortsätter:

- *Nu har vi en vardag som flyter på som alla andra. Det går inte att jämföra. Vi har det jättejättebra nu.*

För mamman har det också stor betydelse att hon och hennes sambo kan hjälpas åt och stödja varandra.

Fortsatt behov av stöd

Av sju familjers berättelser framgår att de har behov av fortsatt stöd.

En mamma har regelbunden kontakt med en anställd i TACT, vilket både hon och pappan i familjen anser viktigt och bra. Mamman skulle gärna ha kontakt oftare.

En pappa väntar på att IFAS ska ta kontakt med familjen för ett uppföljningsmöte. Han har väntat på detta i flera månader och hoppas att IFAS snart ska ringa honom. Pappan önskar att kontakten ska omfatta två tillfällen per år under tre år och därefter en gång per år. Han tillägger samtidigt att vissa familjer kan behöva mer.

I en familj med akuta svårigheter säger pappan att han är mycket positiv till IFAS, men efteråt har han blivit besviken eftersom kontakten tog slut så snabbt.

En mamma berättar om ett fortsatt utagerande och självdestruktivt beteende hos ett av sina barn. En mamma berättar hur viktigt det är för familjen att ha en avlastningsfamilj för ett av barnen.

De två familjer som inte fått den hjälp de behöver eller önskar har en fortsatt svår situation. Mamman i en av familjerna konstaterar med bitterhet:

– *Så nu är vi tillbaka där vi började. Vi rullar på i gamla fotspår.*

Av de intervjuades berättelser framgår att i de flesta fallen föreligger ett fortsatt behov av stöd i skolsituationen. Fortsatt kontakt med socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri är också vanlig.

Några familjer har ej behov av fortsatt stöd

En mamma berättar att hon nu inte behöver ha kontakt med vare sig IFAS eller socialtjänsten. Hon säger att socialtjänsten tyckte det fungerade så bra hemma i familjen att de gav besked om att de avskrev. Hon säger att beskedet kändes skönt och tillägger att hon är välkommen att ta kontakt om det behövs.

Ytterligare två mammor berättar om en väsentligt förbättrad situation. En av dem har idag behov av visst stöd. Familjens situation är dock kraftigt förbättrad och den positiva utvecklingen är pågående.

Barnens nuvarande skolsituation i de två familjer som ej fick det stöd de behövde

Barnen i en av de två familjer som ej fick den hjälp de behövde har ändå fått en väsentligt bättre skolsituation efter att ha bytt skola. Barnen trivs nu i skolan. För barnen i den andra familjen är skolsituationen oförändrat svår.

Exempel på goda spiraler

Två mammor ger flera konkreta exempel på hur de med hjälp av det omfattande stödet av IFAS kunnat skapa goda spiraler. De goda spiralerna innebär att de idag klarar sig utan eller med ett begränsat stöd från myndigheterna. De tidigare frånvarande fäderna har idag barnen boende hos sig halva tiden, vilket ger mammorna möjlighet till återhämtning respektive utrymme för studier. Barnens skolsituation har förbättrats. Den goda spiralen innebär i ett fall att ha blivit fri från ett beroende och att själv ha sett till att skapa möjligheter för rehabilitering. Den goda spiralen innebär att genomgå en yrkesutbildning eller planera för en utbildning och ett framtida yrkesliv. Tidigare destruktiva relationer till män har ersatts av konstruktiva relationer som innebär samboliv med ömsesidigt utbyte och stöd i viktiga situationer.

Andra exempel på goda spiraler är den familj där mamman fått uppleva både uppmuntran och motstånd när en anställd i TACT reagerade på hennes beteende. Pappan och mamman har börjat dela ansvaret för hemmet och barnen. Mamman har fått bättre relationer till sina barn. Hon har vågat reagera på att pappan i en bekant familj missbrukar och försummar sitt barn. Genom att hon har gjort detta har barnets situation förbättrats.

Ett exempel på en ond spiral

En mamma ger flera konkreta exempel på hur kontakten med IFAS lett till spelad anpassning och hur hon lärt sina barn att låtsas anpassning. Ingenting i mammans berättelse tyder på att de professionella

intresserat sig för hennes främsta intresse. Trots att detta innebär att hon lär sig nya saker, får sociala kontakter och också nya vänner. Under tiden mamman skulle få stöd och hjälp växte sig i stället hennes fasad än starkare. Hon har försökt lära sina barn att det är viktigt att ha en fasad som skydd mot besvär- ligen människor, men också att det är önskvärt eller åtminstone möjligt att göra precis tvärtemot de råd man får av dem som ska ge hjälp och stöd. Familjen har en fortsatt svår situation och möjligheterna att ta emot hjälp har ytterligare försämrats av de negativa erfarenheterna.

IFAS behövs anser de som har fått hjälp

De allra flesta intervjuade poängterar vikten av att IFAS fortsätter. Flera har rekommenderat andra att söka hjälp hos IFAS. En mamma säger:

- *De kan ju inte lägga ner det. Det finns så många som behöver. Det var min sista chans hade det inte funkat så hade de tagit ungarna. Det var det bästa som kunde hänt mig. De får inte lägga ner det. Det behövs verkligen. Annars måste ju alla ringa till TV-huset o få dit nannyjouren....*

En annan mamma säger:

- *IFAS är en bra verksamhet som fler behöver.*

En tredje mamma säger:

- *Jag var så glad när jag fick höra att det var permanentat...*

En pappa säger:

- *IFAS är bra för andra familjer med, som behöver hjälp.*

Han tillägger att han fått veta av ytterligare två familjer att de fått stöd av IFAS. Han framhåller att verksamheten är viktig. Det är viktigt att andra familjer kan få den hjälp de själva har fått. Ytterligare en pappa säger:

- *Det är bra att kunna få stöd av en sådan här verksamhet. Det är bra att lösa de problem som finns.*

Bättre utan IFAS

Mamman i en av de två familjer som inte har fått den hjälp familjen behövde, säger:

- *Allvarligt talat så kunde de dra åt helvete. Så enkelt är det. Nu är vi tillbaka på gammalt och det funkar bäst.*

I några fall önskas ökad förståelse

I intervjuerna med de föräldrar som inte har fått den hjälp de behöver framgår att det ömsesidiga förtroendet mellan dem som skulle ge hjälp och stöd och föräldrarna aldrig etablerades. Föräldrarna uppfattar att de inte fick förståelse för sina svårigheter och sin situation. Även i en familj som uppfattar att den fått god hjälp talar mamman om att hon mötts av en bristande förståelse, från en av de anställda, för hur svårt det kan vara att få iväg ett barn till skolan. Hon säger:

- *Ibland var de jätteirriterande. Exempelvis X har en förkärlek till att säga: Det är bara. Det kan göra mig galen när folk säger det är bara. För mig är det inte bara. Då hade jag gjort det.*

Mamman fortsätter:

- *Det är inte bara att putta iväg (barnet till skolan). Det kan vara väldigt svårt. Framför allt när man har andra barn som kanske får utbrott ... tar illa vid sig och blir ledsen. Det är inte **bara**...*

I en annan familj uttrycker mamman en oförståelse för andra föräldrar som inte klarar av att få iväg sina barn till skolan. Hon gör detta i anslutning till att hon berättar om en situation då TACT inte hade möjlighet att stanna kvar och hjälpa henne när hennes barn hade svårt att gå till skolan. Efter uppmaningar

och uppmuntran från TACT klarade hon av att på egen hand se till att barnet gick till skolan. Det var viktigt för mamman att märka att hon klarade detta på egen hand. Det framgår samtidigt att mamman inte förstår varför barnet hade svårt att gå till skolan och det finns ingenting i intervjun som tyder på att hon har fått hjälp att förstå vilken som var orsaken till barnets motstånd mot att gå till skolan.

Två familjer önskar ökade kunskaper

Två mammor säger att de önskar att de som arbetar inom verksamheten skulle ha mer kunskap. En mamma säger:

- *IFAS - De är bra men de skulle kunna mer om ADHD och Aspberger. Tänk så bra de skulle bli med mer utbildning. De ska vara topplärda. Det ska dom lägga pengar på när de har en så pass bra verksamhet.*

En av de familjer som inte fick den hjälp den behövde, menar att TACT behöver ha en annan grundutbildning, exempelvis psykologutbildning.

Sammanfattande slutsatser i punktform

Nio familjers situation har förbättrats genom:

- Införandet av fungerande vardagsstrukturer.
- Minskat antal fruktlösa konflikter.
- Barnen får ökad positiv uppmärksamhet.
- Föräldraansvaret delas i ökad omfattning (då detta är möjligt).

Detta har blivit möjligt genom:

- Föräldrarna får del av andra perspektiv.
- Föräldrarna får tips, knep, uppmuntran, pushning, ”uppstyrning” i dialog med dem själva.
- Normalisering, exempelvis; att få veta att de egna barnen inte bråkar mer än andra barn och att delta i fritidsaktiviteter.
- Tillfälligt ekonomiskt bistånd som underlättar vardagen eller har stor betydelse av andra skäl.
- Ett ömsesidigt förtroende har etablerats och det är möjligt att tycka om dem som ger hjälp i hemmet.
- Upplevelsen av att inte vara ensam i en övermäktig situation.
- Upplevelsen av att nå snabba resultat genom stödet i hemmen och de uppnådda målen.
- Föräldrarna får möjlighet att uppleva att de har förmågan och kraften att ändra en svår situation.

Stöd till föräldrarna som har underlättat processen:

- Fick beröm och bekräftelse.
- Möjligheten till enskilda samtal.
- Erbjudande om hjälp i akuta situationer.

Stöd i barnens skolsituation:

- Stöd till föräldrarna i kontakterna med skolan.
- Hjälp att byta skola.
- IFAS motverkar att skolan bagatelliserar barnens svårigheter genom krav och förväntningar på skolan.
- Flera av barnen har getts möjlighet att bli elever på Klöver, vilket innebär en kraftigt förbättrad situation för både barnen och föräldrarna.

Stöd i att ge barnen en aktiv fritid

- Stöd och uppmuntran i att delta i fritidsaktiviteter.

Hjälp med myndighetskontakter och samordningen av myndighetskontakterna

- Hjälp med myndighetskontakter och samordning av myndighetskontakterna.
- Det öppna samarbetet mellan de olika myndigheterna.
- Att bli avlastad ansvar och få möjlighet att koncentrera sig på en begränsad del.

Faktorer som gjort att situationen ej förbättrats för två familjer

- Ömsesidigt förtroende har inte kunnat etableras.
- Stödet utgår inte från vad familjerna önskar eller behöver.
- Familjerna upplever att de tvingas till sådant de inte vill när TACT kommer till deras hem.
- Familjerna deltar i möten med de reflekterande teamen trots att de avskyr detta.

Faktorer som underlättar en fortsatt positiv utveckling

- De flesta föräldrarna har fått erfarenhet av att det är möjligt att vända en negativ spiral till en positiv utveckling.
- De flesta föräldrarna uppfattar det som möjligt att söka hjälp på nytt.
- De flesta uppskattar de socialsekreterare som de har eller har haft kontakt med.
- Den geografiska närheten - Flera familjer har möjligheter att låta barnen simma, rida eller delta i andra fritidsaktiviteter trots att de saknar tillgång till bil.

Faktorer som försvårar fortsatt positiv utveckling

- När skolans eller socialtjänstens engagemang upphör efter att IFAS avslutat kontakten.
- Att barn- och ungdomspsykiatri har långa väntetider.

Fortsatt behov av stöd

- De flesta familjerna har en omfattande och djupgående problematik och därmed ett behov av fortsatt hjälp och stöd.

Analys av resultatet

Verksamma komponenter i IFAS arbete

Utifrån föräldrarnas berättelser kan slutsatsen dras att följande komponenter är verksamma i IFAS arbete:

- stödets intensitet
- stödets flexibilitet
- stödets omfattning och bredd (stödet är multimodalt- insatser i hemmet, skolan och på fritiden)
- de olika insatserna är samordnade
- samarbetet sker öppet (ingen myndighet gömmer sig bakom sekretesslagstiftningen)
- de professionella tror på föräldrarnas egen kraft att ändra en svår situation och är beredda att utgöra ett stöd under den processen
- de professionella blir viktiga som personer, möjliga att tycka om
- de professionella uppfattas ha förmågan och viljan att hjälpa
- TACT utgör ett stöd i kontakterna med skolan då det behövs
- IFAS väcker eller ökar intresset och motivationen hos skolans personal då detta behövs.

En förutsättning för arbetet är:

- att de professionella lyckas etablera ett ömsesidigt förtroende.

Möjligheten att få ett omfattande och intensivt stöd när situationen är övermäktigt svår har stor betydelse för nio av de intervjuade familjerna. Flera av dem ser stödet som en chans att få behålla sina barn och inte tvingas uppleva att barnen placeras i familjehem. Stödet i hemmet, genom TACT, utgör en grundpelare i det stöd som ges och uppskattas mycket av de flesta. Olika familjer lyfter fram olika delar av stödet som det mest betydelsefulla för dem. I intervjuerna framkommer att TACT engagerar sig i barnens skolsituation utifrån om det finns behov av detta eller inte. Marte Meo används och belönings-system införs om föräldrarna är positiva till detta. Flera av familjerna berättar att de har sagt nej. Det stöd som ges är multimodalt och erbjuds inom de områden som har en central betydelse för barnen och deras föräldrar; hemmet, skolan och fritiden. Samarbetet mellan myndigheterna, liksom att ingen myndighet tillåts gömma sig bakom sekretesslagstiftningen²², gör det möjligt för familjerna att få hjälp med hela sin situation av de olika myndigheterna och verksamheterna. Samordning av insatserna äger rum, vilket verkar kunna innebära att det skapas ett gemensamt intresse och en gemensam motivation hos socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri, skolan och de anställda inom IFAS att stödja familjerna och bidra till en positiv utveckling.

Flera olika teorier kommer till användning inom IFAS arbete. Inom varje teori finns flera olika riktningar. Dessa olika riktningar kan ligga nära eller långtifrån riktningar inom andra teorier. Gemensamt för flera av de teorier som används i IFAS verksamhet är ett fokus på samspelet i familjen och ett fokus på det som anses vara positivt. Familjerna får beröm och positiv konnotation används, vilket stämmer överens med de kognitiva beteendeariktade teorierna respektive det lösningsfokuserade arbetssättet (socialpsykologisk och konstruktivistisk teori). Att fokusera på det positiva kan också sägas ingå i det salutogena perspektivet. Det finns dock avgörande skillnader mellan de olika teorierna. En sådan skillnad är synen på verkligheten och mänsklig förändring. Mänskliga beteenden kan ses som inlärd där vissa beteenden är resultatet av felinlärningar och följaktligen behöver läras om. Detta kan ske genom att nya beteenden prövas. Mänskliga beteenden kan också ses som något som påverkas av samspelet med andra människor i nuet och där tidigare erfarenheter och relationer till andra spelar in. Föräldrar kan anses påverka sina barn, inte bara genom krav och förväntningar utan också som identifikationsobjekt. Barnets situation i hemmet, i skolan och på fritiden kan anses samspela på ett komplext sätt.

22. En överenskommelse görs mellan de professionella som samverkar i IFAS och mellan familjerna och IFAS.

I de flesta av de teorier som används inom IFAS ligger fokus på här- och nu-situationen. Det gäller dock inte anknytningsteori som har fokus på spädbarnets tidiga erfarenheter av anknytning till mamman eller någon eller ett par andra viktiga vuxna (vårdare). I intervjuerna med familjerna framkommer att föräldrarna uppmuntras att samspele med sina barn och ge dem positiv uppmärksamhet. I intervjuerna framkommer ingenting som visar att verksamheten bygger på något annat än här- och nu-situationen. Utifrån föräldrarnas berättelser är det därför inte möjligt att dra några slutsatser om huruvida anknytningsteori utgör en teoretisk utgångspunkt för arbetet.

Enligt den konstruktivistiska teorin uppfattar människor verkligheten på olika sätt. Det finns inget rätt eller fel. Människors föreställningar är en del av den verklighet de själva konstruerar. Dessa föreställningar kan ändras genom att människor lär sig nya saker, får nya erfarenheter och utvecklas. I intervjuerna ges flera olika exempel på hur föreställningar förändras. En mamma berättar att hon inte längre har föreställningen att hennes hem måste vara mycket välstädat. Att hon inte längre har den föreställningen underlättar för henne i mammarollen. En annan mamma berättar att hon tidigare hade föreställningen att hennes partner inte skulle behöva ta ansvar för hennes besvärliga barn. När hon nu i stället anser det naturligt att dela ansvaret underlättar detta hela familjens vardag. En mamma berättar att hon hade föreställningen att hon inte hörde hemma på beroendecentrum. Hon uppskattade sedan den hjälp hon fick och den gemenskap hon upplevde där. Flera mammor berättar att deras föreställning om att vara en dålig mamma ändrades till en föreställning om att de var bra eller tillräckligt bra som mammor.

Inom de kognitiva - beteendeinriktade teorierna finns föreställningar om hur människor bör uppträda d v s teorierna är normativa. Vissa beteenden hos barn och föräldrar anses önskvärda och eftersträvasvärda. De kognitiva – beteendeinriktade teorierna används när belöningsystemen tillämpas för att belöna barnen för önskvärt beteende. Inom systemteorin finns också uppfattningar om hur föräldrar och barn bör uppträda, d v s systemteorin är också normativ. Inom både de kognitiva-beteendeinriktade teorierna och systemteorin finns sådant som betraktas som rätt och sådant som betraktas som fel. Inom systemteorin finns dock olika riktningar som i varierande grad är normativa.

Den lösningsfokuserade modellen bygger på konstruktivismen och är mer sökande till sin karaktär än de kognitiva beteendeinriktade teorierna. Det finns inget rätt och fel.

De olika teorierna har också olika syn på om människors beteenden och svårigheter behöver förstås för att en förändring ska bli möjlig.

Ingen av de teorier som utgör en teoretisk bas för verksamheten rymmer motstånd eller reaktion. I intervjuerna ges ett exempel på hur viktigt det kan vara att någon vågar reagera och ge motstånd. En mamma berättar vilken stor betydelse det hade för henne att en person i TACT reagerat på det hon gjorde. Ingen hade tidigare kunnat eller vågat göra detta. Att denna person gjorde det innebar förändring (gjorde skillnad) för mamman. Hon fick en erfarenhet av vad förändring är och förstod betydelsen av att hennes beteende förändras. Det gav samtidigt mamman förtroende för den anställda och för verksamheten.

I intervjuerna med de två familjer som inte fått den hjälp de behövde ger föräldrarna exempel på uttalanden som kan tyda på att TACT provocerats av sådant som kan ha uppfattats som perfektionism eller sådant som kan ha uppfattats som oacceptabelt slarv i familjernas hem. Det föräldrarna berättar tyder på att de anställda inte reagerat direkt på det de uppfattat utan i stället handlat självsvåldigt mot föräldrarnas vilja eller underlåtit att reagera i en allvarlig konfliktsituation mellan föräldrar och barn. Relationen mellan IFAS och dessa familjer präglas inte av det ömsesidiga förtroende som präglar relationen mellan IFAS och de övriga nio familjerna. Familjerna har inte blivit tillräckligt förstådda. I ytterligare två intervjuer ges exempel på att IFAS inte försökt förstå barnens svårigheter att gå till skolan.

I intervjuerna med de två familjer som inte fick den hjälp de behövde framträder inte en bild av att det är den konstruktivistiska teorin som tillämpas. En av mammorna betonar att hjälpen inte alls gavs på hennes villkor. Detta kan tolkas som att IFAS gav sig själva tolkningsföreträde och inte respekterade att mammans verklighet var en annan än IFAS. Båda familjerna beskriver att de nu är tillbaka där de befann sig när kontakten med IFAS inleddes. En av mammorna är nöjd med detta medan den andra mamman talar om detta med bitterhet i rösten. Det är också möjligt att tolka bristen på det ömsesidiga

förtroendet mellan föräldrarna och IFAS som att den inledande och grundläggande kontaktfasen inom IFT inte fungerat.

En viktig följd av stödet till familjerna är att papporna, i flera fall, engagerat sig mer i barnen. När mammorna har flyttat samman med nya partners har mammorna och deras partners fått stöd i att ta ett gemensamt ansvar för familjen. Att de biologiska papporna och mammornas nya partners har engagerat sig i barnen har möjliggjort för mammorna att orka med vardagen och det egna ansvaret för barnen.

Att arbeta med barnens olika subsystem, relationerna mellan familjemedlemmarna, föräldrars relationer till egna föräldrar och barnens situation i skolan kan sägas bygga på systemteoretisk teori där en viktig del av teorin innebär att de olika subsystemen påverkar varandra.

Av föräldrarnas berättelser framgår att deras tillvaro till stor del utvecklats till att bli alltmer begriplig, meningsfull och möjlig att påverka. Detta stämmer överens med det salutogena perspektivet och ökar känslan av sammanhang (KASAM).

Den biologiska teorin kompletterar de övriga teorierna i verksamheten. Barnen får medicin. Detta verkar utgöra ett komplement, till de psykosociala insatserna och inte, i något fall, en konkurrent till dessa. De olika psykosociala insatserna framhålls av familjerna. Ingen familj anser att medicinering skulle vara en tillräcklig insats.

Vad kan utvecklas och förbättras - Diskussion

En öppnare kommunikation

Utifrån berättelserna från de två familjer som inte har fått den hjälp de behöver är det möjligt att dra slutsatsen att förståelsen för familjernas svåra situation i vissa fall behöver bli större för att ett ömsesidigt förtroende ska kunna uppstå. Även en av de föräldrar som har fått ett stöd hon uppskattar, berättar att hon inte fick förståelse för hur svårt det kan vara att förmå ett av barnen att gå till skolan.

En annan slutsats, som kan dras, är att det är viktigt att öppna för föräldrarna att uttrycka när de inte önskar hjälp i den form som erbjuds. De två familjer som inte har fått den hjälp, de har behov av, upplever det som var tänkt att utgöra ett stöd i deras hem, som ett intrång eller hinder och upplevelsen ändras inte utan lever kvar även efter avslutad kontakt. När det gäller det som föräldrarna kallar måndagsmöten, de reflekterande teamen, finns motsvarande erfarenheter. Föräldrarna i de två familjerna deltar i mötena trots att de avskyr detta. De har inte heller haft möjligheter att uttrycka sin motvilja. En av föräldrarna uttrycker i utvärderingsintervjun att det är viktigt för henne att ha inflytande över den hjälp hon får. Om föräldrarna har möjlighet att öppet uttrycka vad de önskar och inte önskar och blir lyssnade på ökar möjligheterna för att de i sin tur lyssnar på vad de professionella har att säga. I intervjuerna med dem som har fått hjälp framkommer att det fanns ett ömsesidigt förtroende mellan föräldrarna och de professionella. I flera intervjuer med dem som fått en hjälp de uppskattar, framkommer att stödet från de professionella gavs i dialog med dem och att de upplevde att de blev lyssnade på.

Av det föräldrarna, i en av de två familjer som inte fick den hjälp de behövde, berättar, framgår att det som kan ha uppfattats som den ena förälderns perfektionism kan ha provocerat och att de professionella i vissa situationer gett familjen pikar i stället för att öppet reagera på perfektionismen.

Föräldrarna i en av de två intervjuade familjerna som inte fick den hjälp de behövde beskriver en allvarlig konflikt med barnen där de inte fick den hjälp de önskade. När en av föräldrarna beskriver situationen framgår att en av föräldrarna inledningsvis, innan konflikten urartade, använde våld i uppfostringssyfte. Föräldern säger att den berättat detta för en av de anställda i TACT utan att den anställda på något sätt reagerade. Föräldern talar inte om det använda våldet som våld utan som en uppfostrande åtgärd och menar att andra föräldrar ofta hotar med att göra på samma sätt utan att göra det. Föräldern menar att det är bättre att göra verklighet av hoten än att "bara hota". Om den anställda i TACT reagerat och därmed givit det stöd och motstånd som behövdes hade detta öppnat för en förståelse och för en förändring.

Mamman i en av de familjer som har fått den hjälp den behövde berättar hur viktigt det var för henne att mötas av motstånd. Av vad mamman berättar framgår att detta var en helt ny erfarenhet för henne. Hon beskriver den person som gav henne motståndet som *extremt bestämd*. Mamma säger *att det hon sa stämde exakt. Det gick inte att neka*. Mamma säger att hon blev *paff*. Hon insåg att den som gav henne motståndet hade helt rätt. Hon säger att den personen *måste ha sagt det på exakt rätt sätt* så att hon förstod vad hon menade. Att mamman förstod möjliggjorde en förändring. Det är ingen tvekan om att den person som gav henne motståndet också är den person inom IFAS som är allra viktigast för henne.

Att motstånd inte ingår i teorierna bakom IFAS och att modellen har ett så stort fokus på det positiva kan försvåra för dem som arbetar inom IFAS att reagera och exempelvis visa då de blir arga.

Om de som arbetar inom IFAS reagerar mer öppet så kan möjligheterna för föräldrarna att också reagera mer öppet öka. Det blir lättare för föräldrarna att visa vad de känner när de uppfattar att de professionella och andra visar oförståelse eller bestämmer över dem.

En del familjer behöver en längre tids hjälp

De allra flesta familjer får en förbättrad situation med hjälp av stödet från IFAS. De bär därigenom med sig erfarenheten av att kunna ändra en mycket svår situation. Föräldrarnas svårigheter är dock djupgående och omfattande. Det är i flera fall svårt att veta hur bestående förändringen blir. För några familjer hade det varit önskvärt med en längre tids hjälp och stöd.

En pappa, som talar uppskattande om IFAS, säger att; *det han tycker var dåligt med IFAS var att det bröts för snabbt*. Mamman i samma familj tillägger att de hade behövt mer omfattande hjälp än vad som fanns formulerat i målen för arbetet.

En mamma hade behövt en betydligt längre period för den inledande kontakten för att ett ömsesidigt förtroende skulle ha möjlighet att uppstå. Mamman uttrycker själv att det tar så lång tid som ett par år att få hennes förtroende.

Förstärkning av barnperspektivet viktig liksom föräldrarnas motivation

Förändringarna i IFAS modell, som gjorts med stöd av den nya handledaren, kan sägas innebära en förstärkning av barnperspektivet, då den tydliggör att det inte är barnen, utan föräldrarna, som har ansvar för att förändringar i familjens situation kommer till stånd. Att insatserna ska utgå från socialtjänstens mål tydliggör socialtjänstens samhällsansvar för att barn inte ska fara alltför illa. Det är samtidigt viktigt att verksamheten bygger på föräldrarnas motivation att förändra. Några familjer är redan från början motiverade. I andra fall har motivation skapats i möten mellan de professionella och familjerna. I två fall etablerades aldrig ett förtroende mellan de professionella och familjerna. Dessa familjer blev heller aldrig motiverade för att ta emot hjälp av IFAS. De professionella har ett mycket stort ansvar för att ett ömsesidigt förtroende ska kunna uppstå. Då familjer med stora svårigheter många gånger har en mängd negativa erfarenheter av kontakter med olika myndigheter så kan det ta tid innan motivation kan uppstå. Detta är ytterligare argument för att stödet ibland behöver ges under en längre tidsperiod.

Flera typer av fritidsintressen

I flera intervjuer framkommer att familjerna får stöd i att ge barnen en aktiv fritid. Familjerna berättar om aktiviteter som exempelvis fotboll, simning, ridning, bowling och utflykter. Mamman i en av de två familjer som inte har fått den hjälp de behöver berättar om en annan typ av fritidsintresse. Ett fritidsintresse som ger henne nya kunskaper och kontakt med andra människor. Det finns ingenting i intervjun som tyder på att TACT intresserar sig för hennes stora fritidsintresse eller vad det ger henne. Det kan därför finnas anledning att diskutera om det finns flera typer av fritidsintressen som kan vara viktiga att uppmuntra. Om mamman uppfattat att det funnits ett intresse för hennes fritidsintresse hade det kanske varit möjligt för både de professionella och mamman att vidga perspektiven och pröva något nytt.

Ekonomisk lönsamhet

Nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog har visat att insatser som lyckas förhindra att individer marginaliseras och hamnar i utanförskap kan innebära kraftigt minskade samhälleliga kostnader. De menar att samordningen mellan olika myndigheter ofta brister och att myndigheterna var för sig, som regel, tillämpar ett kortsiktigt ekonomiskt tänkande. IFAS visar att samordnat arbete kan ge goda resultat. De allra flesta familjer får en förbättrad situation. Detta trots att deras situation har varit mycket svår. En förutsättning för detta är stödets intensitet och att det riktar sig till barnens två primärsystem, familjen och skolan. När familjerna jämför med annan hjälp utfaller jämförelsen för nio familjer av elva till IFAS fördel. I flera fall har familjehemsplaceringar förhindrats. I några fall kan institutionsvård ha förhindrats eller förkortats. Familjehemsvården är mycket kostnadskrävande och institutionsvård vanligen ännu mycket mer kostnadskrävande. Bland de intervjuade finns föräldrar som har börjat förvärvsarbeta. Detta utgör också en samhällsekonomisk vinst.

Familjernas svårigheter är dock omfattande och stora. De flesta behöver följaktligen ytterligare stöd.

Några barn har fått mer stöd än tidigare i skolsituationen vilket har förbättrat deras situation, men på kort sikt även fördyrat.

En familj berättar att familjehemsplacering av ett av barnen diskuteras efter avslutad kontakt med IFAS.

En annan familj berättar om ett barn med kvarstående mycket stora svårigheter som är svåra för familjen att tackla, vilket kan komma att leda till familjehemsplacering.

Det finns anledning att redan nu börja diskutera vilka mått som är lämpliga att använda för en samhällsekonomisk analys av IFAS arbete och att pröva dessa. Sundelin (1999) menar att det är viktigt med framtida analyser av IFT och att dessa bör bygga på mått som visar hur familjerna klarar sig socialt efter behandlingen. Han ger exempel på områden inom vilka mått behöver utarbetas. Dessa områden är: arbete, sjukfrånvaro och kontakt med sociala myndigheter

I samband med att lämpliga mått diskuteras kan det vara lämpligt att också diskutera om det är möjligt att använda sig av en kontrollgrupp och om det i så fall är möjligt att göra ett slumpmässigt urval. Etiska överväganden behöver göras. En tänkbar kontrollgrupp skulle kunna vara familjer som står i kö för IFAS eller familjer som motsvarar de familjer som får stöd av IFAS, men får en annan typ av stöd i en annan kommun. Det är också viktigt att diskutera hur lång tid som behöver förlöpa efter avslutad behandling för att det ska vara meningsfullt att göra en samhällsekonomisk analys.

Blir det bättre för barnen?

De intervjuade i nio familjer berättar om en hemsituation där alla hjälps åt i större omfattning än tidigare och där konflikterna minskat. I ett fall har en mamma och hennes barns pappor omfattats av stödet. Alla tre föräldrarna har kontakt med varandra och är mycket positiva till det stöd de har fått. I två fall berättar mammor om pappor som tidigare inte varit engagerade i sina barns liv, men som nu har barnen boende hos sig en del av tiden. (Papporna har inte omfattats av stödet från IFAS) I ytterligare ett fall berättar en mamma att ett av barnen nu bor hos sin mormor. För mammorna innebär detta att de har möjlighet att orka med föräldraskapet och vardagen. För två av dem innebär det dessutom att de kan delta i, eller planera för, utbildning och kommande yrkesliv. Intervjuerna med mammorna ger i begränsad omfattning svar på hur barnen har det hos sina pappor eller hos sin mormor. Att mormodern och åtminstone en av papporna har stora egna problem och svårigheter i rollen som pappa respektive mormor framkommer i två av intervjuerna.

I utvärderingsintervjuerna svarar mammorna inte lika utförligt på frågor om detta som de svarar på övriga intervjufrågor.

I första hand för barnen, men också för deras föräldrar, är det viktigt att IFAS öppnar för mammor och barn att tala om vad den ökade kontakten med en tidigare frånvarande pappa eller en annan nära släkting innebär av både glädjeämnen och svårigheter. Sådana samtal kan också medföra att det framkommer sådant som kan motivera pappan eller annan nära släkting att ta emot stöd för egen del från IFAS eller andra.

Utifrån föräldrarnas upplevelser kan följande punkter utgöra underlag för diskussion och därmed bidra till en fortsatt utveckling av verksamheten:

- Kan flexibiliteten öka ytterligare?
- Kan föräldrarna ges möjlighet att välja vilka de får hjälp av?
- Kan föräldrarna ges möjlighet att välja bort reflekterande team?
- Kan en längre tids stöd erbjudas de familjer som är i behov av detta?
- Kan de fritidsintressen som uppmuntras bestå av flera typer av fritidsintressen än de som uppmuntras idag?
- Hur kan barn och föräldrar ges möjlighet att tala öppet om både glädjeämnen och svårigheter som kan uppstå när barnen börjar bo hos pappor eller andra nära släktingar som de inte har haft så mycket tidigare kontakt med och som har stora egna svårigheter?
- Kan den öppna kommunikationen utvecklas? Är det "tillåtet" för de professionella och föräldrarna att reagera och exempelvis bli arga på varandra?
- Behöver man förstå varför människor handlar som de gör i arbetet med mänsklig förändring och utveckling?

- Behöver föräldrarna förstå varför de handlar och beter sig som de gör för att deras beteende och handlande på ett avgörande sätt ska förändras?
- Vilka teorier och arbetssätt kommer till användning i verksamheten? Hur då? Är några teorier och arbetssätt överordnade de andra? (Vilka då?)

Utifrån behovet av att samhällsekonomiskt motivera verksamheten kan följande punkter utgöra underlag för diskussion:

- Vilka mått är lämpliga att använda som grund för en samhällsekonomisk analys av IFAS arbete?
- När är det lämpligt att pröva dessa?
- Är det möjligt och lämpligt att ha en kontrollgrupp, och i så fall: hur ska kontrollgruppen bildas?
- Vilka etiska överväganden behöver göras?

Förslag till fortsatta studier

Denna studie behandlar föräldrars upplevelser av stödet från IFAS. Ett viktigt komplement till detta kan vara att undersöka om barnens förskollärare/lärare uppfattar att barnens situation har förbättrats.

En viktig del av verksamheten är samverkan mellan de professionella inom de olika myndigheterna. Det kan därför vara av stort intresse att också undersöka hur samverkan uppfattas av de samverkande myndigheterna.

En samhällsekonomisk analys av IFAS verksamhet kan vara av stort intresse. Hur och när den ska göras behöver bli föremål för diskussion.

Bilaga 1. Preliminär skiss - att diskutera och utveckla - Teorier och perspektiv som påverkar IFAS

Skissen är tänkt som en struktur som kan bilda underlag för diskussion kring vilka teorier och arbets-sätt som tillämpas och hur de förhåller sig till varandra. Som alla kategoriseringar innebär också denna en förenkling. Inom varje teori finns exempelvis olika riktningar. De olika riktningarna kan ligga nära eller långtifrån riktningar inom andra teorier. Teoriindelningen bygger på forskaren och läroboksför-fattarens Paynes indelning i boken: *Modern teoribildning i socialt arbete* (2008). Utvärderaren svarar för inplaceringen av de olika arbetssätten.

Socialpsykologi och konstruktivism

Lösningsfokuserat arbetssätt
Narrativ familjeterapi

Systemperspektiv och ekologiskt perspektiv

Systemteori
Strategisk familjeterapi
Strukturell familjeterapi
Systemisk familjeterapi
Nätverksarbete
Marte Meo

Kognitiva beteendeoriktnade teorier/modeller/metoder

PMT
teckenekonomi

Biologiskt perspektiv

medicinering
försvarssystem

FFT

OSLC
Marte Meo
Miljöterapi

Salutogent perspektiv

KASAM

Progressiv pedagogik

Miljöterapi, miljöbehandling, miljöarbete

Företrädarskap

Befogade krav på andra myndigheter
exempelvis skolan (i det här fallet
för att tillvarata barnens rättigheter)

Psykodynamisk teori²³

Anknytningsteori
Försvarssystem som Projektiv identifikation
Marte Meo
Miljöterapi

23. Psykodynamisk teori förklarar mänskligt beteende som ett konfliktfyllt samspel mellan behov, känslor och rationella överväganden. Teorierna bygger på, eller har viss anknytning till, den psykoanalytiska teorin. Klienternas/patienternas problem ses som symptom på omedvetna inre konflikter. I psykodynamisk terapi försöker man få människor att öka sin insikt om sig själva och relationerna till andra. (Egidius 2005).

Bilaga 2. Strategi för samverkan kring barn som far illa eller riskerar att fara illa

Myndigheten för Skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen har gemensamt utarbetat en strategi för samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. I skriften: *Strategi för samverkan – kring barn som far illa eller riskerar att fara illa* (2007) redovisar de tre myndigheterna strategin. Tre faktorer framhålls som särskilt viktiga för en stabil samverkan; *styrning, struktur och samsyn*. Styrningen framhålls som det allra viktigaste. I styrningen ingår uppföljning och utvärdering. Myndigheterna skriver: ”*Styrning är kanske det mest centrala – att den politiska och administrativa ledningen inom de berörda organisationerna aktivt tar ställning för samverkan. Om inte samverkan stöds på ledningsnivå kommer den bara att fungera kortsiktigt och personbundet. Ledningarna behöver bl. a gemensamt efterfråga uppföljning och utvärdering av samverkan.*” (Strategin 2007 s 7). Den goda strukturen krävs för att överbrygga strukturella hinder i form av skilda regelsystem. Ett tydligt gemensamt mål, en definierad målgrupp och en kartläggning av behoven av samverkan ingår i den goda strukturen. För att övervinna kulturella hinder i form av skilda ideologier och kunskapsbakgrund krävs en förbättrad kommunikation och ökad samsyn (Strategin 2007 s 7).

Strategin berör kort sekretesslagstiftningen genom att nämna att i forskning och litteratur om samverkan tas sekretessfrågor upp som ett av hindren för samverkan (s 40). I strategin fastslås att lagstiftningen måste följas utan att närmare precisera hur. Under rubriken; *Etiska dilemman* (Strategin s 37) fastslås att den enskildes rätt till integritet inte får åsidosättas i en strävan att effektivisera arbetet. ”Samverkan mellan myndigheter får inte leda till att man kringgår sekretesslagstiftningen.”

Under rubriken: *Hinder för samverkan* (strategin 2007 s 39) tas upp att den samhällsvetenskapliga forskningen framför allt identifierat strukturella och kulturella hinder för samverkan. Som strukturella hinder nämns att de samverkande myndigheterna har olika regelsystem, budgetar, ansvarsområden och administrativa gränser. De kulturella hindren beror delvis på de strukturella hindren. Som kulturella hinder nämns olika sätt att se på dem som berörs av verksamheten, exempelvis kan samma person betraktas som; klienten, eleven eller den misstänkte. De kulturella hindren förstärks av att de inblandade har olika utbildning, språkbruk, attityder och värderingar som försvårar kommunikationen och samarbetet. Professionaliseringssträvanden förstärker ofta de kulturella hindren och står därför ofta i motsättning till en utveckling av samarbete och samordning.

Bert Danemark som forskar om samverkan menar att det kan finnas grundläggande hinder för samverkan genom olikheter mellan de parter som ska samverka. Olikheterna kan omfatta:

- Kunskaps- och förklaringsmodeller
- Regelverk (ansvar, befogenheter mm)
- Organisatoriska förhållanden

Danemark menar att det är viktigt att identifiera och diskutera olikheterna. Genom att göra detta kan spänningar och konflikter förebyggas.

Studier av olika samverkansprojekt visar att samverkan utvecklas bäst då deltagarna från de olika organisationerna uppfattar sig ha en jämbördig ställning. En asymmetrisk relation mellan de yrkesgrupper som ska samverka utgör ett stort problem. Danemark menar att maktaspekter ofta diskuteras som individuella problem och inte som strukturella. Han har utvecklat en egen modell där begreppen modellstark och modellsvag spelar en central roll och belyser att svårigheterna är strukturella. Modellen fokuserar på den makt som en viss typ av kunskap ger. Danemark menar att de samverkande verksamheterna bör eftersträva en så symmetrisk och balanserad relation som möjligt. (Strategin 2007 s 39-41)

Samverkansprojekt som politiska viljeyttringar inom välfärdsområdet

Under rubriken *Samverkansprojekt som politiska viljeyttringar inom välfärdsområdet*, skriver forskaren Ove Grape (2006) att under det senaste decenniet har fokus riktats mot samverkansprocesser. Grape

menar att på ett generellt plan utvecklas organisationer idag mot större heterogenitet genom en tilltagande separation mellan styrningen av organisationers verksamhet och det operativa arbetet. Grape exemplifierar genom att nämna beställar-utförarmodeller, privatisering av verksamhet som tidigare varit offentlig och kommunaliseringar. Grape menar att det är inom ramen för denna utveckling som samverkansprojektens popularitet på senare år kan förstås. ”Samverkansprojekt kan ofta ses som en delegering av operativt ansvar från reguljär verksamhet till mindre, tidsbegränsade, flexibla, målinriktade och (förhoppningsvis) effektiva enheter samtidigt som den strategiska och ekonomiska styrningen av medel och resurser fortsatt är centraliserad (Grape i Grape, Blom & Johansson 2006 s 49).

Mot en mer strategisk samverkan mellan organisationer

Johansson (2008) som forskat om samverkan i barnahus refererar forskaren Ove Mallander (1996, enligt Johansson 2008) som menar att en ökande differentiering och specialisering i samhället leder till att organisationerna behöver samarbeta mer med varandra. I socialtjänstlagen (1982) föreskrivs att samverkan bör komma till stånd mellan socialtjänsten och andra myndigheter. I förarbetena till den nya socialtjänstlagen under 1990-talet betonades samverkan än mer. Johansson skriver att flera forskare menar att samverkan utgör ett försök att möta klienternas behov. Johansson hänvisar till bl a Glad som menar att föreställningen om den individuella klientens behov ligger bakom intentionen att utveckla samverkan. Synsättet innebär ofta ett förespråkande av att resurserna ska organiseras runt klienterna i stället för att professionella och byråkratiska gränser ska avgöra (Glad 2006, enligt Johansson 2008). Med hänvisning till Horwath och Morrison (2007) skriver Johansson vidare att det existerar en rörelse mot en mer strategisk samverkan mellan olika organisationer inom välfärdsarbetet när det gäller barn. Horwath och Morrison menar att i många länder har integrerade verksamheter utvecklats baserade på tidigare separerade, organisatoriska och professionella system (Horwath och Morrison (2007, enligt Johansson 2008). Johansson refererar också Hjortsjös avhandling om familjecentraler (2005, enl Johansson 2008). Hjortsjö skriver att under 1990-talet kom barnen i fokus på ett nytt sätt. Sverige antog FN:s barnkonvention 1990. Barnombudsmannen inrättades 1993. Allt fler kommuner startade familjecentraler.²⁴ Johansson konstaterar att skyldigheten för myndigheter att samverka är lagstadgad. Bestämmelser om detta finns i förvaltningslagen och kommunallagen. Det finns också reglerat i specialförfattningarna; socialtjänstlagen, polislagen, hälso- och sjukvårdslagen. Socialtjänsten har det övergripande ansvaret för att få till stånd samverkan mellan myndigheterna

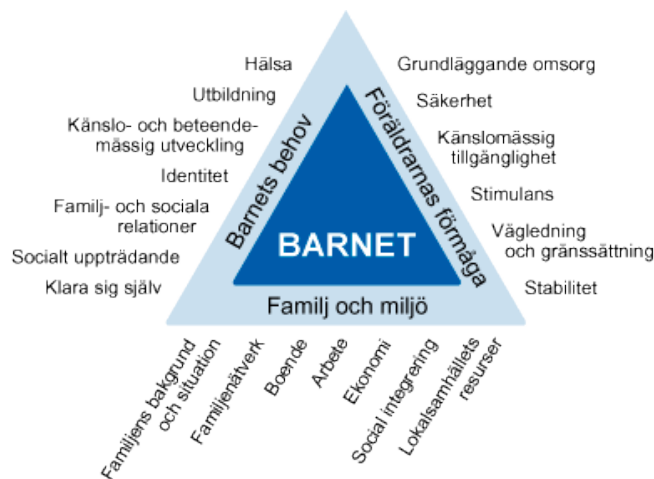
Johansson menar också (med hänvisning till Bierlein & Platzer 1999 m fl) att det utifrån tidigare forskning om samverkan kan konstateras att det krävs att de olika parterna eller organisationerna identifierar den gemensamma målsättningen för att få till stånd en samverkan. Detta krävs när de olika myndigheterna eller verksamheterna som deltar i samarbetet har egna regelverk och mål som gör att målgruppens situation och behov kan uppfattas olika (Johansson 2008).

24. I Västerås stad kom de att kallas familjecentrum (utvärderarens tillägg).

Bilaga 3. Ordförklaringar

BBIC

Många kommuner använder idag BBIC-triangeln (BBIC = barns behov i centrum) som underlag för barnavårdsutredningar. Triangeln är hämtad från Storbritannien där den används i arbetet med familjehemsplaceringar. I Sverige har Socialstyrelsen aktivt verkat för att triangeln ska användas i barnavårdsutredningar. Modellen fokuserar på barnens behov och bedömning av föräldrarnas förmåga att tillgodose barnens behov.

Marte meo

Marte Meo (källa Svenska Marte Meo-föreningen)

Marte Meo-metoden har utvecklats av Maria Aarts från Holland.

”Marte Meo” är latin, och kan fritt översättas till ”av egen kraft”. Metoden bygger på studier av hur föräldrar och barn naturligt samspelar med varandra, och hur detta bidrar till barnets sociala och intellektuella utveckling.

Syftet med Marte Meo är att stödja och hjälpa föräldrar och andra att se behov och resurser hos barnet och de egna möjligheterna att svara utvecklingsfrämjande på barnets behov samt den egna möjligheten att påverka samspellet mellan sig själv och barnet i positiv riktning.

Videokameran används som ett redskap; man filmar korta sekvenser och analyserar vad i kommunikationen som leder till en positiv utveckling.

Miljöterapi

En form av behandling där fokus ligger på de terapeutiska processer som kommer till stånd i den miljö som patienten/klienten vistas i. Begreppet används ofta inom institutionsvården. Miljöterapi innebär att personalen hjälper klienterna/patienterna att förstå hur de handlar mot sig själva och andra.

Parent Management Training

Parent Management Training (Pattersons modell, en av de tre mest etablerade och utforskade PMT-programmen):

1. Utbildningen följer en strukturerad manual och täcker olika teman.
2. Träffarna kan ske enskilt eller i grupper om upp till åtta par föräldrar.
3. Programmen omfattar 15-20 träffar om en timme för enskilda föräldrar eller föräldrapar, alternativt 2,5 timmar i grupp.
4. Träffarna är strukturerade och innehåller demonstrationer, rollspel och feedback. Betoningen ligger på ”att göra” snarare än ”att prata”.

5. Föräldrarna får hemuppgifter där de tillämpar vad de lärt sig under träffarna.
6. Områden som behandlas är uppmuntran av positiva beteenden, gränssättning och konsekvent uppföljning av barnets beteenden, problemlösning och konflikthantering, ökad tillsyn och kunskap om vad barnet gör och var barnet befinner sig på dagarna samt kontakter med skolan och stöd i skolarbetet.

FFT

Funktionell Familjeterapi – en evidens- och manualbaserad modell för att minska asocialiteten hos barn i åldern 10-18 år. Modellen introducerades i Sverige av professor Kjell Hansson (som började skriva om modellen redan på 1970-talet). Modellen började användas 1992 i Lund. (källa: Regionförbundet Uppsala län, FoU IFO, pol stud Elaine Andersson)

OSLC

Oregon Social Learning Center har utarbetat MTFC (Multidimensional Treatment Foster Care) en strukturerad behandlingsmodell som bygger på social inlärningsteori. Önskvärt beteende uppmuntras. Arbetet bedrivs med den biologiska familjen, familjehemmet och skolan. Behandlare finns tillgängliga 24 timmar om dygnet. Placeringen är tidsbegränsad. Familjehemmen har endast en ungdom placerad hos sig i taget. (källa: Regionförbundet Uppsala län, FoU IFO, pol stud Elaine Andersson)

MST

är en intensiv insats för familjer med barn och ungdomar som har allvarliga beteendeproblem, exempelvis kriminalitet, missbruk, skolproblem, aggressivitet och riskerar att placeras utanför hemmet. MST har som metod utvecklats efter forskning vid Medical University i South Carolina, USA (källa: www.mst-sverige.se/ sep 2010).

Multidimensionell familjeterapi, MDFT

behandlar individernas psykosociala roller i familjen, och relationer utanför familjen. Det är en intensiv familjeterapiform. (källa; Föräldracentrum)

Bilaga 4. Föräldrarna jämför stödet av IFAS med annan upplevd eller tänkbar hjälp

Några av de intervjuade jämför IFAS med annan hjälp de erhållit eller med annan tänkbar hjälp. I de flesta fallen utfaller jämförelsen till IFAS fördel. När två familjer jämför IFAS med de nannyprogram de har sett på TV utfaller jämförelsen till IFAS fördel. En mamma säger att *teknikerna* (i nanny-programmen) *fungerar ju*. Men det är *bullshit* att påstå att det ska vara möjligt *att få det att fungera på en vecka*. Hon anser att *de kan vara elaka* i nannyprogrammen när de tvingar barnen att ändra för många saker samtidigt. Hon exemplifierar med att barnen ska lära sig både att sova på egen hand och att sova utan napp på bara en vecka. *Man behöver inte göra allt på en gång då känner sig ungarna otrygga. Nappen eller snutte det är ju trygghetsgrejer*, säger mamman. *Kan de inte få ha nappen kvar när de ska lära sig sova i egen säng och sen sluta med nappen*, frågar hon retoriskt. Mamman tänker att de som är med i nannyakuten nog har läst samma böcker som dem hon har fått stöd av, men att TACT tillämpar det de läst på ett bättre sätt.

En annan mamma som också är mycket positiv till IFAS säger inledningsvis att hon inte ser någon som helst likhet mellan nanny-programmen o IFAS. Hon kallar nannyprogrammen *förnedrande* och tillägger:

- *Familjerna gapar o skriker. Det är bedrövligt. Och då ska ungarna sitta i skamvrån! Vilket årtionde lever de i?*

När mamman berättar vidare framkommer att det ändå finns vissa saker i nannyprogrammen som i någon mån liknar vad hon brukar göra. Mamman säger:

- *Visst kan jag säga: Gå till ditt rum, för nu vill jag inte se dig! Då går han till sitt rum smäller i dörren, gapar och skriker. Sen är det bra.*

Mamman tillägger att ett av de tips som ges i nannyprogrammen är ett bra tips. Det är tipset *att familjen ska äta tillsammans*. Det är något som mamman anser viktigt och som uppmärksammats av TACT som något positivt att de gör i hennes familj.

En tredje mamma som är mycket positiv till IFAS berättar att hon i väntan på en plats inom IFAS fick hjälp av socialtjänsten för att få en privat familjebehandlare. Mamman var i akut behov av hjälp, men tvingades stå i kö till IFAS under ett halvår. Den hjälp hon erbjöds av den privata familjebehandlaren var inte till nytta för henne eller hennes familj. Mamman berättar:

- *Det var rätt jobbigt (att vänta). Jag hade behov av hjälp. ... Jag fick någon... som kom från (namnet på en annan kommun) som var privat familjehjälpare. Hon var som IFAS. Fast privat. Mer intresserad av att komma och fika och gå runt i min trädgård och titta. Där kändes det att personkemin stämde inte alls så det blev: Nää!*

I intervjuerna med de två familjer som är inte har fått hjälp av IFAS och som därför är kritiska framkommer att det finns andra professionella som vunnit deras förtroende. I det ena fallet är det frågan om familjebehandlare och i det andra fallet är det frågan om en läkare. I båda fallen är det frågan om professionella som föräldrarna uppfattar har en mycket hög kompetens. Föräldrarna i en av familjerna jämför stödet av TACT med stödet av en psykolog. Jämförelsen utfaller till psykologens fördel. Föräldrarna ifrågasätter om de som arbetar inom TACT har rätt grundutbildning.

Referenser

- Adlibris, (2010) beskrivning av Tom Andersens bok Reflekterande processer upplaga 2 <http://www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9188872386> hämtat 16 september 2010
- Andersen Tom (1991) *Reflekterande Team, Samtal och samtal om samtalen*, Stockholm: Mareld
- Antonovsky, Aaron, (1991) *Hälsans Mysterium*, Stockholm: Natur och Kultur
- Axberg, Ulf (2007): *Assesing and treating three to twelve year-olds displaying disruptive behaviour problems*, Göteborg University, Department of Psychology
- Axelsson, Therese och Fritzon Helen: *En intensiv lösning på svåra familjeproblem – En uppföljningsstudie om Intensiv Familjeterapi i Samverkan*, C-uppsats i socialt arbete
- Berglund, Gustaf (1994) recension av Reflekterande processer – Samtal och samtal om samtalen <http://www.interloquium.com/recfackl/35.htm>, hämtat i juli 2010
- Börjesson Mats (1997), *Om skolbarns olikheter*, Stockholm: Skolverket
- Evenshaug, Oddbjörn, och Hallen, Dag, (1992): *Barn- och ungdomspsykologi*, Lund: Studentlitteratur
- Föräldracentrum, www.foraldracentrum.se, hämtat den 15 september 2010
- Johansson 2008 i Västmanlands Kommuner och Landsting, Susanne Holmsten (2010), *Det viktigaste är att bli trodd när det är nå't jobbigt. En studie av Barnahus Västmanland*, Rapport 2010:1
- Myndigheten för Skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2007): *Strategi för samverkan kring barn och unga som får illa eller riskerar att fara illa*.
- Natur och Kulturs psykologilexikon* (2005) utarbetat av Henry Egidius, Stockholm: Natur och Kultur
- Nilsson Ingvar, Wadeskog Anders (2008): *Det är bättre att stämma i bäcken än i ån. Att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga*, SEE AB
- Payne, Malcolm (2008), *Modern teoribildning i socialt arbete*, Stockholm: Natur och Kultur
- Regionförbundet Uppsala (2005), pol stud Elaine Andersson, *Forskningsbaserade metoder i arbetet med barn och ungdom*. Referat från temadag den 18 mars 2005. Föreläsare: professor Kjell Hansson.
- Sala kommun, informationsmaterial om IFAS
- Sedrik, Epp (2007) *Pilotprojektet – Intensivt familjearbete i Sala*.
- Sundelin, Johan, (1999): *Intensive Family Therapy – a context for hopes put into practice*, Lund University, Department of Child and Youth Psychiatry
- Eyrenoes, Morten och Kristiansen Sören (2002), (red Meeuwisse o Swärd). Kapitel 3 *Perspektiv på sociala problem i USA och Skandinavien* s 73-96, Stockholm: Natur och Kultur

Svenska föreningen för familjeterapi 2008-04, beskrivning av systemteori

Svenska föreningen för familjeterapi 2008-04, beskrivning av familjeterapi

Svenska Marte Meo-föreningen, beskrivning av Marte Meo

Vårdguiden, Stockholms Läns Landsting, 2010, definition av PTSD